

ПРАВААБАРОНЦЫ ЗА СВАБОДНЫЯ ВЫБАРЫ

Выбары Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь

Папярэдняя аналітычная справаздача па выніках назірання

Назіранне за выбарамі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь ажыццяўлялася актывістамі і валанцёрамі РПГА «Беларускі Хельсінкскі Камітэт» і ПЦ «Вясна» ў межах кампаніі «Праваабаронцы за свабодныя выбары».

Змест:

Высновы

Увядзенне

Умовы назірання

Выбарчыя камісіі

Вылучэнне і рэгістрацыя кандыдатаў

Перадвыбарная агітацыя

Датэрміновае галасаванне

Галасаванне па месцы знаходжання выбаршчыкаў

Галасаванне на выбарчых участках і падлік галасоў

Скаргі і звароты, звязаныя з выбарамі

Рэкамендацыі

Спіс прынятых скарачэнняў

ВЫСНОВЫ

Перадвыбарчы перыяд характарызаваўся ўскладненнем эканамічнай сітуацыі на фоне супярэчнасцяў у беларуска-расійскіх адносінах і недаатрымання беларускім бюджэтам значных сум у гандлі энэрганосьбітамі. Сітуацыя ўскладнялася ўзмацненнем патрабаванняў расійскага боку ў палітычнай

павестцы двухбаковых адносін і ўвязцы эканамічных пытанняў з «паглыбленай інтэграцыяй» у рамках стварэння саюзнай дзяржавы Расіі і Беларусі.

Знешнепалітычныя адносіны паміж Рэспублікай Беларусь і краінамі ЕС і ЗША, у сваю чаргу, мелі тэндэнцыю да паступальнага паляпшэння з улікам, у тым ліку, вызначаных працэсаў па наладжванні дыялогу па правах чалавека ўнутры краіны і на міжнародных пляцоўках.

Беларускімі ўладамі не было выканана ніводнай рэкамендацыі АБСЕ і нацыянальных назіральнікаў, зробленых па выніках папярэдніх выбарчых кампаній.

Прэзідэнцкія выбары праходзілі на фоне пандэміі каранавіруса ў краіне і ў свеце, што, відавочна, паўплывала на электаральныя перавагі выбаршчыкаў. Нягледзячы на тое, што ў цэлым у краіне выкарыстоўвалася мяккая супрацьэпідэміялагічная палітыка, у тым ліку адмова ад увядзення сур'ёзных каранцінных мер, ЦВК былі ўведзеныя спецыяльныя працэдур, якія значна скарацілі ўзровень транспарэнтнасці выбарчых працэдур, асабліва на этапе галасавання і падліку галасоў.

Прэзідэнцкія выбары 2020 праходзілі ў беспрэцэдэнтнай атмасферы страху і запалохвання грамадства, на фоне рэпрэсій, якія пачаліся фактычна адразу пасля пачатку выбарчай кампаніі і не спыняліся на ўсіх яе этапах. У выніку гэтых рэпрэсій больш за тысячу грамадзян былі падвергнутыя адміністрацыйным затрыманням, сотні арыштаваныя альбо аштрафаваныя, у выніку распчатых крымінальных спраў 23 чалавекі, уключаючы непасрэдных удзельнікаў выбарчай кампаніі: сябраў ініцыятыўных груп, асоб вылучаных у якасці кандыдатаў, а таксама блогераў і ўдзельнікаў мірных акцый пратэстаў і пікетаў па зборы подпісаў. Усе яны былі прызнаныя палітвязнямі беларускай праваабарончым супольнасцю.

Адзін з найбольш папулярных патэнцыйных кандыдатаў гэтай кампаніі, Віктар Бабарыка, быў затрыманы і ўзяты пад варту на этапе збору подпісаў. Разам з ім былі затрыманыя і некалькі сябраў яго ініцыятыўнай групы, уключаючы яе кіраўніка Эдуарда Бабарыку. Папулярны блогер Сяргей Ціханоўскі, які таксама выказаў жаданне балатавацца ў Прэзідэнты, першапачаткова быў затрыманы для адбыцця раней прызначанага адміністрацыйнага арышту, у выніку чаго не змог асабіста падаць дакументы для рэгістрацыі ініцыятыўнай групы. У выніку ініцыятыўная група была зарэгістраваная яго жонкай – Святланай Ціханоўскай. Пасля вызвалення і актыўнага ўдзелу ў выбарчай кампаніі Святланы Ціханоўскай у якасці кіраўніка яе ініцыятыўнай групы, С. Ціханоўскі быў зноў затрыманы ў выніку правакацыі. Крыху пазней яму прад'явілі абвінавачванне ў арганізацыі групавых дзеянняў, якія груба парушаюць грамадскі парадак, а ў канцы выбарчай кампаніі – у падрыхтоўцы і арганізацыі масавых беспарадкаў.

Таксама адна з крымінальных спраў па 191 КК была ўзбуджаная ў дачыненні да С. Ціханоўскага па асабістай заяве ў СК старшыні ЦВК Л. Ярмошынай.

Выбарчы працэс на ўсіх яго этапах не адпавядаў шэрагу асноўных міжнародных стандартаў правядзення дэмакратычных і справядлівых выбараў і суправаджаўся шматлікімі парушэннямі гэтых прынцыпаў і патрабаванняў нацыянальнага заканадаўства. Гэта было абумоўлена актыўным выкарыстаннем адміністрацыйнага рэсурсу на карысць дзеючага Прэзідэнта, адсутнасцю бесстаронніх выбарчых камісій, няроўным доступам да сродкаў масавай інфармацыі для ўсіх кандыдатаў, шматлікімі фактамі прымусу выбаршчыкаў да ўдзелу ў датэрміновым галасаванні, закрытасцю шэрагу выбарчых працэдур для назіральнікаў.

Увядзенне ЦВК абмежаванняў па колькасці назіральнікаў на ўчастках для галасавання прывяло да зрыву назірання за ўсімі відамі галасавання (датэрміновым, у дзень выбараў і па месцы знаходжання выбаршчыкаў), а таксама за падлікам галасоў. Гэтыя важныя этапы выбарчай кампаніі прайшлі цалкам непразрыста.

Істотныя парушэнні пры правядзенні выбараў Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь нацыянальнага заканадаўства і асноватворных прынцыпаў правядзення справядлівых і дэмакратычных выбараў, у тым ліку пазбаўленне назіральнікаў магчымасці бачыць падлік вынікаў галасавання, не дае падстаў давяраць вынікам выбараў, агучаным ЦВК і лічыць адлюстроўваючымі рэальнае волевыяўленне грамадзян Рэспублікі Беларусь.

Выбарчыя камісіі

Пры фарміраванні выбарчых камісій выканкамы ўжывалі дыскрымінацыйны падыход да прадстаўнікоў апазіцыйных партый: з 25 прэтэндэнтаў ад апазіцыйных партый у склад ТВК увайшлі толькі два, а з 545 вылучаных апазіцыйнымі партыямі ў склад УВК увайшлі толькі 6 чалавек (1,1% ад вылучаных), агульная колькасць прадстаўнікоў апазіцыйных партый у ТВК складала 0,1% ад агульнага складу ТВК, а ў УВК – 0,009% ад агульнага складу сябраў УВК, што ў пяць разоў менш чым на прэзідэнцкіх выбарах 2015 года.

Большасць сябраў выбарчых камісій традыцыйна прадстаўлены сябрамі пяці найбуйнейшых праўрадавых грамадскіх аб'яднанняў: БРСМ, "Белая Русь", Саюз жанчын, Саюз ветэранаў, прафсаюзаў, якія ўваходзяць у ФПБ.

Адсутнасць у выбарчым заканадаўстве гарантый уключэння ў склад выбарчых камісій прадстаўнікоў, вылучаных усімі палітычнымі суб'ектамі, якія прымаюць удзел у выбарах, як і раней, робяць магчымым адвольны і дыскрымінацыйны падыход у дачыненні да апазіцыйных партый і рухаў.

Вылучэнне і рэгістрацыя кандыдатаў

Дакументы на рэгістрацыю ініцыятыўных груп грамадзян па вылучэнні кандыдатаў у Прэзідэнты падалі 55 чалавек, што стала рэкордам за ўсю гісторыю прэзідэнцкіх выбараў у краіне. ЦВК зарэгістравала 15 з іх, што склала 27% ад агульнай колькасці разгледжаных заяў.

Адмовы ў рэгістрацыі ініцыятыўных груп на падставе парушэння добраахвотнасці ўдзелу ў выбарах сведчаць аб маніпуляцыях ЦВК палажэннямі ВК і парушаюць прынцып роўнасці кандыдатаў. Вынікі разгляду скаргаў на адмовы ў рэгістрацыі ініцыятыўных груп Вярхоўным Судом прадэманстравалі неэфектыўнасць гэтага сродку прававой абароны ўдзельнікаў выбарчай кампаніі.

Збор подпісаў прайшоў з сур'ёзнымі парушэннямі стандартаў свабодных і дэмакратычных выбараў. Ініцыятыўныя групы асобных прэтэндэнтаў падвергнуліся значнаму ціску з боку праваахоўных органаў. Некаторыя з сябраў ініцыятыўных груп С. Ціханоўскай і В. Бабарыкі былі затрыманыя і ўзятыя пад варту ў рамках узбуджаных крымінальных спраў, у тым ліку і сам прэтэндэнт у кандыдаты В. Бабарыка. Іх пераслед быў прызнаны беларускай і міжнароднай супольнасцю палітычна матываваным, а самі затрыманыя палітычнымі зняволенымі.

Выбарчыя камісіі пацвердзілі збор неабходных 100 тысяч подпісаў шасцю прэтэндэнтамі. Праверка подпісаў, як і раней, адбывалася непразрыста. Дадатковай падставай для недаверу да яе вынікаў і прадметам шырокага абмеркавання грамадскасці паслужыў той факт, што ў двух патэнцыйных кандыдатаў ЦВК прызнала амаль у паўтара разы больш подпісаў, чым яны папярэдне заяўлялі.

З сямі асоб, якія вылучаліся кандыдатамі ў Прэзідэнты і прадставілі подпісы, сабраныя за іх вылучэнне, кандыдатамі зарэгістраваныя пяць - С. Ціханоўская, А. Дзмітрыеў, А. Канапацкая, С. Чэрэчэнь і А. Лукашэнка.

Рэгістрацыя кандыдатаў адбылася з парушэннем стандартаў сумленных і справядлівых выбараў. Віктару Бабарыку было адмоўлена ў рэгістрацыі кандыдатам у Прэзідэнты на падставе дадзеных Камітэта дзяржаўнага кантролю аб ходзе расследавання крымінальнай справы, што супярэчыць прынцыпу прэзумпцыі невінаватасці. Рашэнне ЦВК аб адмове Віктару Бабарыку ў рэгістрацыі кандыдатам у Прэзідэнты парушыла яго права быць абраным.

Вызначэнне месцаў, дзе забароненае пікетаванне па зборы подпісаў выбаршчыкаў за вылучэнне кандыдатаў у прэзідэнты, не стварыла сур'ёзных

перашкод для збору подпісаў ініцыятыўнымі групамі. Адзначаецца адсутнасць адзінага падыходу мясцовых органаў улады да вызначэння такіх месцаў.

Дазвол збіраць подпісы на тэрыторыях прадпрыемстваў і ўстаноў стварыла дадатковыя ўмовы для супрацьпраўнага выкарыстання адміністрацыйнага рэсурсу ў падтрымку дзеючага кіраўніка дзяржавы: збор подпісаў за вылучэнне ў якасці кандыдата ў Прэзідэнты А. Лукашэнкі часта ажыццяўляўся ў працоўны час, на тэрыторыі прадпрыемстваў і ўстаноў, пры непасрэдным удзеле адміністрацый гэтых прадпрыемстваў і ўстаноў.

Перадвыбарная агітацыя

Агітацыйная кампанія істотна адрознівалася ад папярэдніх выбараў шырокай актыўнасцю пратэстнага электарату як у Менску, так і ў невялікіх беларускіх гарадах. Найбольш актыўнай і прыкметнай у грамадстве стала кампанія Святланы Ціханоўскай разам з прадстаўніцамі аб'яднанага штаба. Мітынгі ў яе падтрымку наведалі дзясяткі тысяч людзей у розных гарадах краіны.

Магчымасці атрымліваць інфармацыю пра кандыдатаў у Прэзідэнты былі сур'ёзна абмежаваныя мясцовымі выканкамамі, якія рэзка скарацілі ў параўнанні з выбарамі 2015 года колькасць месцаў для перадвыбарнай агітацыі. У многіх выпадках гэтыя месцы былі непрыдатныя для мэтай агітацыі (маланаведвальныя, у дрэннай транспартнай даступнасці і інш.).

Перадвыбарная агітацыя праходзіла ў няроўных умовах: адмовіўшыся ад афіцыйнай агітацыі, дзейны Прэзідэнт максімальна выкарыстаў адміністрацыйны і прапагандысцкі рэсурс вертыкалі ўлады, праўладных грамадскіх арганізацый і СМІ. Перанесенае з красавіка на 4 жніўня штогадовае Пасланне Прэзідэнта беларускаму народу і Нацыянальнаму сходу шырока тыражавалася ў СМІ, што служыла агітацыяй за кіраўніка дзяржавы як аднаго з кандыдатаў. У рэгіёнах інтэнсіўна арганізоўваліся сустрэчы давераных асоб дзеючага Прэзідэнта і прадстаўнікоў улады розных узроўняў з працоўнымі калектывамі. Яны йшлі ў працоўны час, на працоўных месцах і не заўсёды анансаваліся, на некаторыя такія сустрэчы не пускалі журналістаў або забаранялі падчас іх фатаграфавання.

Агітацыя на карысць дзеючага кіраўніка краіны спалучалася з шырокай кампаніяй дыскрэдытацыі найбольш актыўных кандыдатаў у Прэзідэнты. У эфіры праграм Беларускага тэлебачання рэгулярна выкарыстоўваліся факты крымінальнага пераследу ўдзельнікаў выбарчай кампаніі і матэрыялы крымінальных спраў, што парушае прэзумцыю невінаватасці. Для прасоўвання негатыўнага вобразу альтэрнатыўных кандыдатаў і іх праграм, а таксама для іх дыскрэдытацыі ўпершыню актыўна выкарыстоўваліся Telegram-каналы.

Прынятыя па ініцыятыве дзеючага Кіраўніка дзяржавы і кандыдата ў Прэзідэнты А. Лукашэнкі меры заахвочвання ў выглядзе павышэння пенсій, пераносу на больш ранні тэрмін іх выплаты, з'яўляліся фактычна подкупам выбаршчыкаў і выкарыстаннем адміністрацыйнага рэсурсу.

Штабы альтэрнатыўных кандыдатаў у Прэзідэнты актыўна выкарыстоўвалі Інтэрнэт і сацыяльныя сеткі для агітацыі на карысць сваіх кандыдатаў, а таксама відэа-сэрвіс YouTube.

Датэрміновае галасаванне

У датэрміновым галасаванні прынялі ўдзел 41,7% выбаршчыкаў – найбольшая колькасць за ўвесь час правядзення прэзідэнцкіх выбараў у Беларусі. Фактычна датэрміновае галасаванне ператварылася ў норму, што не адпавядае патрабаванням ВК.

Уведзеныя пастановай ЦВК абмежаванні па колькасці назіральнікаў на ўчастках падчас правядзення датэрміновага галасавання зрабіла гэты этап выбарчай кампаніі цалкам непразрыстым для незалежнага грамадскага назірання.

З 798-ці назіральнікаў кампаніі "Праваабаронцы за свабодныя выбары", акрэдытаваных на выбарчых участках у перыяд датэрміновага галасавання, толькі 93 (11,6% ад акрэдытаваных) мелі магчымасць назіраць на выбарчых участках пэўны адрэзак часу, які не ахопліваў увесь перыяд галасавання. Толькі адзін прадстаўнік кампаніі меў магчымасць назіраць на працягу ўсіх пяці дзён датэрміновага галасавання.

Падчас датэрміновага галасавання назіральнікамі кампаніі "Праваабаронцы за свабодныя выбары" былі зафіксаваныя шматлікія факты арганізаванага, прымусовага галасавання некаторых катэгорый выбаршчыкаў (вайскоўцаў, супрацоўнікаў МУС, МНС, работнікаў дзяржпрадпрыемстваў, грамадзян, якія пражываюць у інтэрнатах) а таксама факты завышэння яўкі прагаласаваўшых.

Практыка правядзення датэрміновага галасавання застаецца адной з сістэмных праблем выбарчага працэсу, стварае шырокія магчымасці для выкарыстання адміністрацыйнага рэсурсу і іншых маніпуляцый.

Галасаванне на выбарчых участках і падлік галасоў

Па-ранейшаму застаюцца закрытымі для назіральнікаў спісы выбаршчыкаў на ўчастках. Не створаны Адзіны рэестр выбаршчыкаў. Гэта стварае ўмовы для маніпуляцый з яўкай.

Назіральнікі кампаніі "Праваабаронцы за свабодныя выбары" былі пазбаўленыя магчымасці непасрэдна назіраць за галасаваннем на ўчастках, а таксама за галасаваннем па месцы знаходжання выбаршчыкаў.

Там, дзе назіральнікі ажыццяўлялі назіранні па-за ўчасткамі для галасавання, на многіх участках у Мінску, Брэсце і шэрагу іншых гарадоў, паведамлялася пра вялікія чэргі выбаршчыкаў, якія ўтварыліся на ўчастках, у шэрагу выпадкаў агульная яўка складала больш за 100% выбаршчыкаў, у многіх выпадках выбаршчыкі так і не паспелі прыняць удзел у выбарах да закрыцця ўчасткаў для галасавання. Дадзеныя факты яшчэ раз пацвярджаюць відавочнае перавышэнне яўкі датэрміновага галасавання.

У заканадаўстве не прапісаны метады падліку бюлетэняў участковымі выбарчымі камісіямі. Для падліку галасоў не прымяняецца дакладная працэдура, пры якой адзнака на кожным бюлетэні аб'яўляецца ўслых з дэманстрацыйнай бюлетэня ўсім прысутным сябрам УВК і назіральнікам.

У сувязі з тым, што назіральнікі кампаніі «Праваабаронцы за свабодныя выбары», а роўна назіральнікі іншых грамадзянскіх ініцыятыў, не былі дапушчаныя да назірання за падлікам галасоў, ёсць усе падставы сцвярджаць, што ўстанаўленне вынікаў галасавання прайшло цалкам непразрыста. Гэта з'яўляецца парушэннем аднаго з асноўных прынцыпаў правядзення выбараў – **галаснасці іх правядзення.**

Абскарджанне парушэнняў выбарчага заканадаўства

Звароты і скаргі па фактах парушэнняў ВК падчас розных этапаў выбарчай кампаніі не мелі заўважнага ўплыву на практыку правядзення выбарчых працэдур. Усе скаргі, пададзеныя ў суды на рашэнні аб утварэнні выбарчых камісій (484) засталіся альбо без задавальнення (415), альбо без разгляду (69)¹.

Судовае абскарджанне рашэнняў ЦВК аб адмове ў рэгістрацыі ў якасці кандыдатаў у Прэзідэнты В. Бабарыка і В. Цапкала ў Вярхоўны Суд Рэспублікі Беларусь таксама прадэманстравалі павярхоўныя і фармальныя падыходы судоў.

Падача скаргаў і зваротаў па-ранейшаму застаецца неэфектыўным сродкам абароны парушаных выбарчых правоў асоб, якія вылучаюцца кандыдатамі ў Прэзідэнты, іншых удзельнікаў выбараў і назіральнікаў.

Выбарчы кодэкс, як і раней, утрымлівае абмежаваны пералік выпадкаў, якія падлягаюць абскарджанню ў судовым парадку. Не падлягае судоваму абскарджанню рашэнне ЦВК аб устанаўленні вынікаў выбараў, а таксама адпаведныя рашэнні ТВК.

Таксама Выбарчы кодэкс не ўтрымлівае нормаў, якія рэгулююць пачатак і заканчэнне працэсуальных тэрмінаў, умоў іх аднаўлення. Пры гэтым суды ў сваёй практыцы кіруюцца выключна нормаў ВК, а не агульнымі нормаў ГПК. Дадзеная прававая нявызначанасць стварае перашкоды ў рэалізацыі магчымасці абскарджання парушэнняў выбарчых правоў суб'ектамі выбарчага працэсу.

Назіральнікамі кампаніі "Праваабаронцы за свабодныя выбары" за ўвесь час выбарчай кампаніі ў розныя дзяржаўныя органы і вышэйстаячыя выбарчыя камісіі было пададзена каля 3 тысяч скаргаў. Аднак назіральнікам невядома ніводнага выпадку, калі б задавальняліся скаргі на грубыя парушэнні на этапе галасавання і падліку галасоў.

Обжалование нарушений избирательного законодательства

Обращения и жалобы по фактам нарушений ИК в ходе различных этапов избирательной кампании не имели заметного влияния на практику проведения избирательных процедур. Все жалобы, поданные в суды на решения об образовании избирательных комиссий (484) остались либо без удовлетворения (415), либо без рассмотрения (69)¹.

Судебное обжалование решений ЦИК об отказе в регистрации в качестве кандидатов в Президенты В. Бабарико и В. Цепкало в Верховный Суд Республики Беларусь также продемонстрировали поверхностные и формальные подходы судов.

Подача жалоб и обращений по-прежнему остается неэффективным средством защиты нарушенных избирательных прав лиц, выдвигающихся кандидатами в Президенты, других участников выборов и наблюдателей.

Избирательный кодекс, как и прежде, содержит ограниченный перечень случаев, подлежащих обжалованию в судебном порядке. Не подлежит судебному обжалованию решение ЦИК об установлении результатов выборов, а также соответствующие решения ТИК.

Также Избирательный кодекс не содержит норм, регулирующих начало и окончание течения процессуальных сроков, условий их восстановления. При этом суды в своей практике руководствуются исключительно нормами ИК, а не общими нормами ГПК. Данная правовая неопределённость создаёт препятствия в реализации возможности обжалования нарушений избирательных прав субъектами избирательного процесса.

Наблюдателями компании «Правозащитники за свободные выборы» за всё время избирательной кампании в различные государственные органы и вышестоящие избирательные комиссии было подано около 3 тысяч жалоб. Однако наблюдателям неизвестно ни одного случая, когда бы удовлетворялись жалобы на грубые нарушения на этапе голосования и подсчета голосов.

¹ <http://rec.gov.by/sites/default/files/pdf/2020/stat8.pdf>

УВЯДЗЕННЕ

Кампанія грамадскага назірання за выбарамі “Праваабаронцы за свабодныя выбары” – незалежная і палітычна неангажаваная сумесная ініцыятыва Праваабарончага цэнтра “Вясна” і Рэспубліканскага праваабарончага аб’яднання “Беларускі Хельсінскі Камітэт”, а таксама Таварыства беларускай мовы, якое далучылася да кампаніі.

Мэта кампаніі “Праваабаронцы за свабодныя выбары” – назіранне за выбарамі, ацэнка выбарчага працэсу з пункту гледжання адпаведнасці беларускаму выбарчаму заканадаўству і міжнародным стандартам свабодных і дэмакратычных выбараў, інфармаванне беларускай грамадскасці, дзяржаўных органаў і міжнароднай супольнасці аб выніках назірання.

З першага дня выбараў у межах кампаніі дзейнічалі 52 доўгатэрміновыя назіральнікі. Назіральнікі былі прадстаўлены ў такой колькасці ТВК, якое ахоплівае больш за 70% выбаршчыкаў краіны. Вынікі апрацоўкі штотыднёвых справаздач назіральнікаў распаўсюджваліся ў форме тыднёвых і папярэдніх справаздач кампаніі аб асобных этапах выбараў.

Падчас датэрміновага галасавання і галасавання ў дзень выбараў ад кампаніі было акрэдытавана 798 кароткатэрміновых назіральнікаў на ўчастках для галасавання па ўсёй тэрыторыі краіны. Аднак, у сувязі з увядзеннем 22 ліпеня ЦВК абмежаванняў па колькасці назіральнікаў на УВК, большасць ад акрэдытаваных назіральнікаў не змаглі прыступіць да назірання за ўсімі этапамі галасавання і падліку галасоў.

УМОВЫ НАЗІРАННЯ

Акрамя кампаніі “Праваабаронцы за свабодныя выбары” нацыянальнае назіранне ажыццяўляла кампанія “Права выбару”, якая аб’ядноўвае некалькі апазіцыйных партый і рухаў. З’явіўся шэраг новых удзельнікаў назірання – гэта ініцыятыва “Сумленныя людзі” і сістэма анлайн-маніторынгу “Зубр”.

Упершыню за гісторыю правядзення парламенцкіх і прэзідэнцкіх выбараў у Беларусі гэтая выбарчая кампанія прайшла без назірання з боку міжнароднай місіі БДПЧ АБСЕ². Афіцыйнае запрашэнне ад МЗС Беларусі было адпраўлена ў БДПЧ АБСЕ толькі 15 ліпеня, г. зн. па заканчэнні больш за два месяцы з пачатку выбараў, што не дазволіла ім назіраць за ключавымі аспектамі выбарчага працэсу.

² <https://news.tut.by/economics/692841.html>

Парламенцкая асамблея АБСЕ і Парламенцкая асамблея Рады Еўропы заявілі аб адмове накіраваць місіі ў Беларусь³.

Міжнароднае назіранне было прадстаўлена назіральнай місіяй Парламенцкай асамблеі СНД.

У адпаведнасці з арт.13 ВК выбары ў Рэспубліцы Беларусь праводзяцца галосна. На пасяджэннях выбарчых камісій, на ўчастках для галасавання і пры падліку галасоў маюць права прысутнічаць назіральнікі. Права і абавязкі назіральнікаў таксама рэгулююцца арт. 13 ВК. Парадак іх вылучэння і акрэдытацыі рэгуляваўся пастановай ЦВК.

22 ліпеня ЦВК зацвердзіла пастанову № 115 “Аб унясенні змяненняў у пастанову ЦВК ад 8 мая 2020 г. № 15”. Згодна з гэтай пастановай у мэтах прафілактыкі распаўсюджвання каранавіруснай інфекцыі былі ўведзеныя абмежаванні па колькасці назіральнікаў на ўчастках для галасавання і ў тэрытарыяльных выбарчых камісіях пры прыёме пратаколаў з УВК.

Так, згодна з п. 16 Пастановаў ў новай рэдакцыі на пасяджэннях участковых камісій, пры прыёме пратаколаў участковых камісій тэрытарыяльнымі камісіямі, у памяшканні для галасавання, можа прысутнічаць адначасова не больш за пяць назіральнікаў. У перыяд датэрміновага галасавання ў памяшканні для галасавання адначасова дапускаецца не больш за тры назіральнікі. Калі колькасць сябраў камісіі не перавышае сямі, на яе пасяджэннях і ў памяшканні для галасавання маюць права прысутнічаць назіральнікі ў колькасці не больш за палову складу УВК. Права прысутнасці назіральнікаў вызначаецца чарговасцю іх акрэдытацыі пры адпаведнай камісіі. Азначанае патрабаванне не распаўсюджваецца на замежных (міжнародных) назіральнікаў, дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу і членаў Савета Рэспублікі Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь, дэпутатаў мясцовых Саветаў дэпутатаў, а таксама давераных асоб, якія маюць права прысутнічаць на любых участках для галасавання па адным на кожным. Таксама гэтыя абмежаванні не закранулі прадстаўнікоў СМІ.

Пазней ЦВК было падрыхтавана паведамленне аб парадку ажыццяўлення назірання ва ўчастковых камісіях⁴. Паводле дадзенага паведамлення УВК павінны былі складаць два графікі назірання на ўчастках: для перыяду датэрміновага назірання і для дня галасавання. Кожны дзень датэрміновага галасавання падзяляўся на два перыяды – з 10.00 да 14.00 і з 14.00 да 19.00.

³ <https://naviny.by/new/20200721/1595321925-nablyudateli-ot-pase-ne-priedut-na-prezidentskie-vybory-v-belarusi>

⁴ <http://www.rec.gov.by/sites/default/files/pdf/2020/inf7.pdf>

Асноўны дзень выбараў таксама дзяліўся на два перыяды – з 8.00 да 15.00 і з 15.00 да 20.00 і перыяду падліку галасоў. Далей УВК павінны былі шляхам тэлефоннага апытання назіральнікаў унесці ў графікі дадзеныя аб даце і перыядзе ажыццяўлення імі сваіх функцый. Апытанне праводзілася зыходзячы з чарговасці акрэдытацыі назіральнікаў ва ўчастковай камісіі. З улікам гэтага пры складанні графіка на перыяд датэрміновага галасавання тром першым назіральнікам у часопісе акрэдытацыі прадастаўлялася магчымасць выбраць дату і перыяд (даты і перыяды) ажыццяўлення назірання, астатнія даты і перыяды прапаноўваліся наступным назіральнікам. Аналагічным спосабам складаўся графік на асноўны дзень галасавання – 9 жніўня 2020 г., прымаючы пад увагу магчымасць прысутнасці не трох, а пяці назіральнікаў. Дадзены парадак прымяняўся толькі на тых участках для галасавання, дзе колькасць акрэдытаваных назіральнікаў перавышала квоты, устаноўленыя Цэнтральнай камісіяй.

Гэтыя змены, якія былі ўнесеныя ЦВК перад самым пачаткам датэрміновага галасавання, фактычна зрабілі немагчымым ажыццяўленне назірання за ходам галасавання і падлікам галасоў на ўчастках для галасавання незалежнымі назіральнікамі і назіральніцамі, якія прадстаўляюць штабы альтэрнатыўных кандыдатаў у Прэзідэнты.

62% усіх назіральнікаў, акрэдытаваных на УВК у чэрвені, былі прадстаўлены найбуйнейшымі праўрадавымі грамадскімі аб'яднаннямі (БРСМ, «Белая Русь», Саюз жанчын, Саюз ветэранаў, прафсаюзамі, якія ўваходзяць у ФПБ і Беларускамі фондам міру).

Варта адзначыць, што гэтыя ж грамадскія аб'яднанні і партыі традыцыйна складаюць большасць у складзе выбарчых камісій усіх узроўняў.

Як паведамляюць назіральнікі кампаніі “Праваабаронцы за свабодныя выбары”, у большасці выпадкаў яны не сутыкаліся з праблемамі пры акрэдытацыі ў якасці назіральнікаў на ўчастках для галасавання. Але ў журнале акрэдытацыі назіральнікаў яны аказваліся пад №№ 6, 7, 10, 11, а часам і пад № 20, што фактычна пазбаўляла іх магчымасці ажыццяўляць назіранне за ходам галасавання і падлікам галасоў. Большасць з раней акрэдытаваных назіральнікаў былі зарэгістраваныя адразу пасля правядзення першых пасяджэнняў УВК, гэта значыць 24 або 25 чэрвеня.

У сувязі з бягучай сітуацыяй, прадстаўнікамі кампаніі была прынятая адпаведная заява, у якой яны заклікалі ЦВК перагледзець прынятае рашэнне і забяспечыць онлайн-трансляцыю галасавання і падліку галасоў⁵.

⁵ <https://elections2020.spring96.org/ru/news/98394>

Усяго ад кампаніі “Праваабаронцы за свабодныя выбары” ва УВК было акрэдытавана 798 назіральнікаў (шляхам збору подпісаў выбаршчыкаў, а таксама ад БХК і ТБМ).

Да назірання з іх было дапушчана толькі 93 назіральнікі, што складае 11,5% ад агульнай колькасці акрэдытаваных кампаніяў, але толькі на пэўны перыяд часу, які не ахопліваў ўсе дні галасавання і падліку галасоў. Цалкам назіраць за ўсім галасаваннем (датэрміновым, у асноўны дзень і па месцы знаходжання выбаршчыкаў) і падлікам галасоў змог толькі 1 назіральнік.

З самага пачатку датэрміновага галасавання назіральнікі падвяргаліся ціску і пераследу з боку сябраў УВК, міліцыі, а некаторыя – і з боку сваіх наймальнікаў. Дзясяткі назіральнікаў былі затрыманыя і падвергнутыя адміністрацыйным спагнаннямі ў выглядзе арыштаў, уключаючы і назіральнікаў кампаніі «Праваабаронцы за свабодныя выбары» – 9 назіральнікаў былі затрыманыя, 18 пазбаўленыя акрэдытацыі.

Фарміраванне выбарчых камісій

Фарміраванне выбарчых камісій па правядзенні выбараў Прэзідэнта праходзіла па правілах, устаноўленых Выбарчым кодэксам. Асобныя пытанні фарміравання камісій урэгуляваныя пастановай ЦВК ад 8 мая 2020 г. № 13 “Аб растлумачэнні прымянення палажэнняў Выбарчага кодэкса Рэспублікі Беларусь “Аб парадку ўтварэння камісій па выбарах Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь у 2020 годзе” са зменамі, унесенымі пастановай ЦВК ад 15.05.2020 № 24, а таксама пастановай ЦВК ад 8 мая 2020 г. № 17 “Аб парадку ўдзелу грамадзян Рэспублікі Беларусь, якія знаходзяцца за межамі Рэспублікі Беларусь, у выбарах Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь ў 2020 годзе”.

Тэрытарыяльныя камісіі (далей – ТВК) – абласныя, Мінская гарадская, раённыя, гарадскія (у гарадах абласнога падпарадкавання, акрамя гарадоў з раённым дзяленнем), раённыя ў гарадах і ўчастковыя выбарчыя камісіі (далей – УВК) – складаюцца з прадстаўнікоў палітычных партый, іншых грамадскіх аб'яднанняў, працоўных калектываў, а таксама прадстаўнікоў грамадзян, якія вылучаны ў склад камісій шляхам збору подпісаў. Органы, якія ўтвараюць камісію, як правіла, не менш адной траціны яе складу, фарміруюць з прадстаўнікоў палітычных партый і іншых грамадскіх аб'яднанняў. Гэта палажэнне не выкарыстоўваецца пры ўтварэнні ўчастковых камісій у медыцынскіх стацыянарах, а таксама за межамі Рэспублікі Беларусь. Дзяржаўныя служачыя не могуць складаць больш адной траціны складу камісіі. Гэта палажэнне не выкарыстоўваецца пры ўтварэнні ўчастковых камісій за

межамі Рэспублікі Беларусь. У склад камісіі не могуць уваходзіць суддзі, пракуроры, кіраўнікі мясцовых выканаўчых і распарадчых органаў.

На пасяджэннях органаў, якія фарміруюць камісіі, маюць права прысутнічаць прадстаўнікі суб'ектаў, якія вылучылі сваіх прадстаўнікоў у склад камісій (палітычных партый, грамадскіх аб'яднанняў, працоўных калектываў і грамадзян, якія вылучылі свайго прадстаўніка ў склад камісіі). Такім чынам, пытанне аб прысутнасці на гэтых пасяджэннях назіральнікаў у ВК не ўрэгуляванае. Адбор у камісіі ажыццяўляецца з вынясеннем на абмеркаванне пытання «дзелавых і асабістых якасцях» асоб, вылучаных у склад камісіі, а калі колькасць прэтэндэнтаў у склад выбарчай камісіі перавышае прадугледжанае колькасць членаў камісіі, заслухоўваецца інфармацыя па кожнай кандыдатуры і праводзіцца персанальнае галасаванне.

Пастановай ЦВК ад 8 мая 2020 г. № 13 “Аб растлумачэнні прымянення палажэнняў Выбарчага кодэкса Рэспублікі Беларусь аб парадку ўтварэння камісій па выбарах Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь у 2020 годзе” быў зменены падыход, які прымяняўся на папярэдніх выбарах: у мэтах прафілактыкі распаўсюджвання каранавіруснай інфекцыі пасяджэнні органаў, якія ўтвараюць тэрытарыяльныя камісіі, планавалася праводзіць у адсутнасць прадстаўнікоў палітычных партый, іншых грамадскіх аб'яднанняў, працоўных калектываў, грамадзян, СМІ і іншых запрошаных асоб. Пры гэтым органы, якія ўтвараюць камісіі, былі абавязаны забяспечыць прамую трансляцыю пасяджэння на сайце адпаведнага выканаўчага камітэта у глабальнай кампутарнай сеткі Інтэрнэт, або размяшчэнне на гэтым сайце поўнага відэазапісу пасяджэння. Па тых жа правілах дазвалялася праводзіць і пасяджэнні органаў, якія фарміруюць УВК. У абноўленай версіі пастановы органы, якія ўтвараюць камісіі, атрымалі права вырашаць, праводзіць трансляцыю свайго пасяджэння (размяшчаць яе відэазапіс) або праводзіць пасяджэнні ў прысутнасці прадстаўнікоў палітычных партый, іншых грамадскіх аб'яднанняў, працоўных калектываў, грамадзян, сродкаў масавай інфармацыі і іншых запрошаных асоб. гэтая пастанова не ўтрымлівала пэўных правілаў аб допуску на пасяджэнне назіральнікаў. Падчас апошніх выбарчых кампаній на паседжанні па фармаванні камісій дапускаліся прадстаўнікі рэспубліканскіх грамадскіх аб'яднанняў і палітычных партый, назіральнікі якіх былі акрэдытаваны пры ЦВК.

Такім чынам, прыняццем змяненняў у сваю першапачатковую пастанову ЦВК не пазбег умяшання ў змест адпаведнай нормы Выбарчага кодэкса, але пры гэтым знізіў станоўчы эфект ад укаранення новых практык, якія маглі б павялічыць ступень адкрытасці і галоснасці выбараў.

Тэрытарыяльныя выбарчыя камісіі

Вылучэнне прадстаўнікоў у склад ТВК было праведзена ў устаноўленыя тэрміны (не пазней за 17 мая 2020 года). Паводле звестак ЦВК⁶, у 153 тэрытарыяльныя камісіі было вылучана 2 171 чалавек. З 15 зарэгістраваных у краіне палітычных партый сваіх прадстаўнікоў у склад тэрытарыяльных камісій вылучылі 8, у тым ліку 3 апазіцыйныя: Аб'яднаная грамадзянская партыя (3 прадстаўнікі), Партыя БНФ (6), Беларуска сацыял-дэмакратычная партыя (Грамада) (16). Традыцыйна актыўная на ўсіх выбарчых кампаніях Беларуская партыя левых “Справядлівы свет” адмовілася⁷ ад удзелу ў выбарах. Таксама ад удзелу ў выбарах адмовілася Беларуская партыя “Зялёныя”⁸. У заявах партыйных органаў у прыватнасці адзначаўся той факт, што правядзенне выбараў у перыяд пандэміі COVID-19 – гэта безадказнае рашэнне, якое ставіць пад пагрозу жыццё людзей. Такім чынам, усяго ад палітычных партый у ТВК вылучана 179 прадстаўнікоў, што склала толькі 8,25% ад усёй колькасці прэтэндэнтаў. РГА «Белая Русь», РГА “Беларускі рэспубліканскі саюз моладзі”, прафсаюзы, якія ўваходзяць у Федэрацыю прафсаюзаў Беларусі, РГА “Беларускі саюз жанчын”, Беларускае грамадскае аб'яднанне ветэранаў і ГА “Беларускі фонд міру”, вылучылі 989 прадстаўнікоў – 86,7% ад прадстаўнікоў грамадскіх аб'яднанняў і 45,6% ад усіх прэтэндэнтаў на месцы ў камісіях.

Сумесныя пасяджэнні прэзідыумаў Саветаў дэпутатаў і адпаведных выканаўчых камітэтаў адбыліся ва ўсіх рэгіёнах у адпаведнасці з календарным планам, не пазней за 20 мая.

41% назіральнікаў кампаніі адзначылі, што пасяджэнні органаў па ўтварэнні ТВК праходзілі з анлайн-трансляцыяй, 15,9% пасяджэнняў – без анлайн-трансляцыі, але з наступным размяшчэннем поўнай відэаверсіі ў сетцы Інтэрнэт.

29,5% адказалі, што пасяджэнні, як і раней, праходзілі з запрашэннем суб'ектаў, якія вылучылі сваіх прадстаўнікоў у склад камісіяў, пры гэтым пасяджэння не трансляваліся ў інтэрнэце, і не была размешчана відэазапіс пасяджэння.

Адсутнасць замацаванага у пастанове ЦВК права прадстаўнікоў грамадскіх аб'яднанняў прысутнічаць на пасяджэннях органаў па ўтварэнні выбарчых камісій, а таксама аднастайнага падыходу па правядзенні гэтых пасяджэнняў, у шэрагу выпадкаў прывяло да таго, што прадстаўнікі кампаніі не здолелі назіраць за гэтым важным этапам выбараў.

⁶ <http://rec.gov.by/sites/default/files/pdf/2020/stat1.pdf>

⁷ <http://spravmir.org/2020/05/10/statement-elections2020/>

⁸ <https://www.facebook.com/belarusiangreens/posts/2595529590712782>

Як і падчас папярэдніх выбарчых кампаній, назіральнікі адзначылі досыць фармальны падыход да стварэння ТВК з боку органаў, якія іх ўтваралі. 54,2% назіральнікаў кампаніі адзначылі, што пры правядзенні пасяджэнняў не праводзілася абмеркаванне пры прыняцці рашэнняў аб уключэнні ў камісіі вылучаных асоб. у 81,3% выпадкаў прапанаваныя ў склад камісій асобы прадстаўляліся, ім даваліся характарыстыкі.

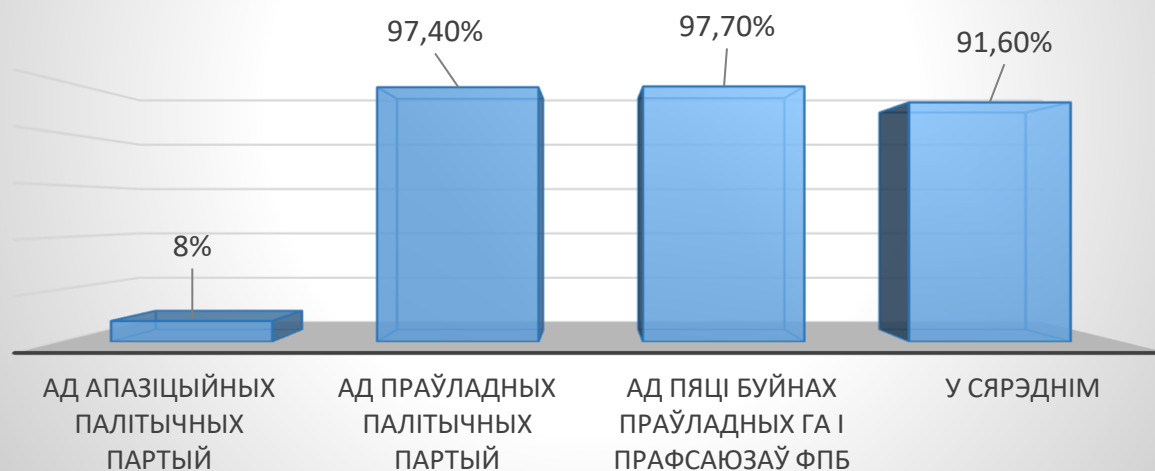
Па дадзеных ЦВК⁹, у склад 153 тэрытарыяльных камісій увайшлі 1 989 сябраў. У склад камісій увайшлі 641 прадстаўнік грамадзян, вылучаных шляхам падачы заяў (32,2% ад складу камісій), і 101 прадстаўнік працоўных калектываў (5% складу камісій), 152 прадстаўнікі палітычных партый (7,6% ад агульнай колькасці). Большую частку сябраў камісіі склалі прадстаўнікі грамадскіх аб'яднанняў – 1 095 чалавек, 55%. З іх 967 чалавек прадстаўлялі пяць праўладных грамадскіх аб'яднанняў і прафсаюзы праўладнай ФПБ.

З 25 прэтэндэнтаў ад апазіцыйных партый у склад ТВК увайшлі два прадстаўнікі – па адным ад Партыі БНФ і БСДП (Грамада) – 8% ад вылучаных; у параўнанні з папярэднімі прэзідэнцкімі выбарамі, колькасць прадстаўнікоў апазіцыйных партый у ТВК зменшылася ў 15 разоў, а паказчык “праходнасці” – суадносін паміж колькасцю прадстаўнікоў, вылучаных у камісіі, і колькасцю прадстаўнікоў, уключаных у склад камісій, знізіўся ўдвая.

⁹ <http://rec.gov.by/sites/default/files/pdf/2020/stat3.pdf>

СУАДНОСІНЫ ПАМІЖ КОЛЬКАСЦЮ ВЫЛУЧАНЫХ У КАМІСІІ ПРАДСТАЎНІКОЎ РОЗНЫХ СУБ'ЕКТАЎ І КОЛЬКАСЦЮ ПРАДСТАЎНІКОЎ, УКЛЮЧАНЫХ У КАМІСІІ ("ПРАХОДНАСЦЬ")

Доля прадстаўнікоў пяці праўладных грамадскіх аб'яднанняў і прафсаюзаў, якія ўвайшлі ў ТВК, склала 97,7% ад прадстаўленых кандыдатур. Ад іншых палітычных партый у склад камісій уключаныя 150 чалавек (97,4% ад вылучаных).

Участковыя выбарчыя камісіі

Участковыя камісіі па выбарах Прэзідэнта ўтвараюцца раённымі, гарадскімі выканаўчымі камітэтамі, а ў гарадах з раённым дзяленнем – мясцовымі адміністрацыямі ў складзе 5-19 сябраў камісіі не пазней чым за 45 дзён да выбараў. У неабходных выпадках склад участковай камісіі можа быць павялічаны або паменшаны.

УВК складаюцца з прадстаўнікоў палітычных партый, іншых грамадскіх аб'яднанняў, працоўных калектываў, а таксама прадстаўнікоў грамадзянаў, якія вылучаныя ў склад камісій шляхам збору подпісаў. Па дадзеных ЦВК, ў склад 5 723 УВК усімі суб'ектамі вылучана 70 200 прадстаўнікоў. З 15 зарэгістраваных у краіне палітычных партый сваіх прадстаўнікоў у склад УВК вылучылі 11, у тым ліку 3 апазіцыйныя: Аб'яднаная грамадзянская партыя

вылучыла 212 прадстаўнікоў, Партыя БНФ – 109, Беларуская сацыял – дэмакратычная партыя (Грамада) – 229. Праўладныя партыі вылучылі 3 844 прадстаўнікі: Беларуская патрыятычная партыя вылучыла аднаго прадстаўніка; Беларуская аграрная партыя – 576, з якіх 572 – у Мінску. Больш за ўсіх вылучыла Рэспубліканская партыя працы і справядлівасці – 1 294 чалавекі. Усяго партыямі вылучана 4 389 чалавек (6,3% ад агульнай колькасці вылучаных).

Большасць – 48,1% (33 734 чалавекі) прэтэндэнтаў у сябры УВК склалі вылучэнцы грамадскіх аб'яднанняў і прафсаюзаў. РГА “Белая Русь”, РГА “Беларускі рэспубліканскі саюз моладзі”, прафсаюзаў, якія ўваходзяць у Федэрацыю прафсаюзаў Беларусі, РГА “Беларускі саюз жанчын”, Беларускае грамадскае аб'яднанне ветэранаў і ГА “Беларускі фонд міру” вылучылі 29 796 прадстаўнікоў – 88,3% ад прадстаўнікоў грамадскіх аб'яднанняў і 42,4% ад усіх прэтэндэнтаў на месцы ў камісіях. Сярод “іншых грамадскіх аб'яднанняў” большасць склалі прадстаўнікі праўладных ГА: “Беларускі саюз ветэранаў вайны ў Афганістане”, РГА “Беларускае таварыства Чырвонага Крыжа”, ГА “Беларускі саюз афіцэраў”. З апазіцыйных грамадскіх аб'яднанняў сваіх прадстаўнікоў вылучыла ГА БНФ “Адраджэньне” (85 чалавек) і ГА “Гавары праўду” (112 чалавек). Працоўныя калектывы вылучылі 6 722 прадстаўніка – 9,6% ад агульнага ліку вылучаных, грамадзяне – 35 355 чалавек (36,1%).

Асаблівасцю цяперашняй выбарчай кампаніі стала вылучэнне назіральнікаў грамадзянскай ініцыятывай “Сумленныя людзі”, аб стварэнні якой 9 чэрвеня заявіў вылучаны кандыдатам у прэзідэнты В. Бабарыка. На платформе ініцыятывы на момант падвядзення кампаніяй “Праваабаронцы за свабодныя выбары” вынікаў фарміравання УВК заяўлена аб 2 042 вылучаных прадстаўнікоў у 1 164 ўчастковыя камісіі (пасля гэтых дадзеных выраслі).

Пасяджэнні выканаўчых камітэтаў і мясцовых адміністрацый адбыліся ў адпаведнасці з Каляндарным планам (не пазней за 24 чэрвеня). Прадстаўнікі кампаніі назіралі за працэсам фарміравання УВК на 42 пасяджэннях мясцовых выканаўчых органаў. Большасць пасяджэнняў па фарміраванні УВК праходзіла з запрашэннем прадстаўнікоў суб'ектаў, якія вылучылі сваіх прадстаўнікоў у склад выбарчых камісій і СМІ – 61% пасяджэнняў, у 34,1% выпадках пасяджэння праходзілі без іх запрашэння, але з анлайн-трансляцыяй. Толькі ў 5% выпадкаў пасяджэнні праходзілі без запрашэнняў прадстаўнікоў суб'ектаў, выдвигавшых прадстаўнікоў у УВК, і без онлайн-трансляцыі, але з наступным размяшчэннем відэазапісы пасяджэння.

У большасці выпадкаў назіральнікі кампаніі адзначаюць, што ўсе суб'екты, якія вылучалі сваіх прадстаўнікоў у склад выбарчых камісій, мелі магчымасць прадставіць адпаведныя дакументы аб вылучэнні, а органы, якія іх фармавалі,

прымалі гэтыя дакументы да разгляду. Таксама назіральнікі адзначаюць, што ў большасці выпадкаў яны загадзя былі інфармаваныя аб часе і месцы правядзення пасяджэння, або аб платформе, на якой планавалася размяшчэнне анлайн-трансляцыі або відэазапісу пасяджэння.

Што тычыцца самога галасавання і абмеркавання вылучаных прэтэндэнтаў, назіральнікі кампаніі адзначаюць, што падыходы райвыканкамаў залежалі ад колькасці вылучаных у тую ці іншую выбарчую камісію. Калі камісіі фарміраваліся на безальтэрнатыўнай аснове, як правіла, характарыстыкі вылучэнцам не даваліся, альбо даваліся ў цэлым усім вылучаным, галасаванне адбывалася адразу за ўвесь спіс. Калі ж колькасць вылучаных перавышала колькасць месцаў у УВК, вылучаных кандыдатурах даваліся характарыстыкі і адбывалася рэйтынгавае галасаванне. У 45% выпадкаў абмеркавання вылучаных асоб не адбывалася, у 35% выпадкаў было прапанавана прагаласаваць за загадзя пэўны спіс прэтэндэнтаў без абмеркавання іншых кандыдатур.

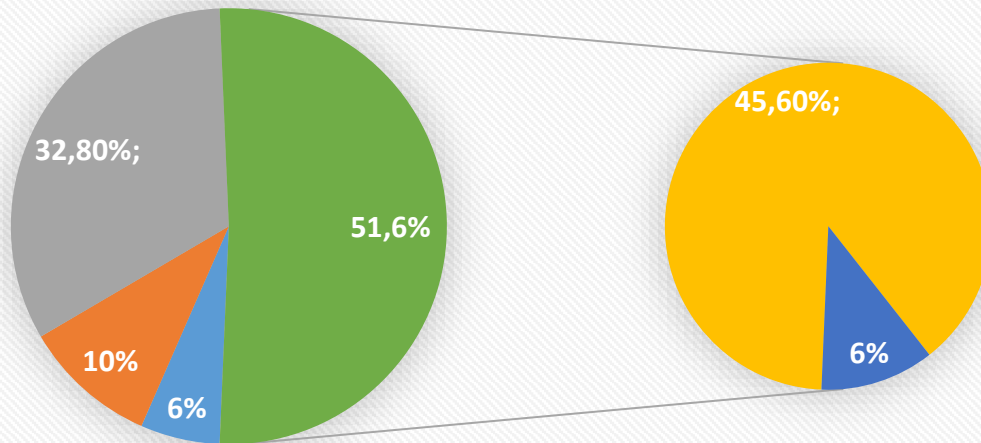
Традыцыйна, перавага аддавалася асобам, якія раней ужо мелі вопыт працы ў выбарчых камісіях, і вылучаных праўладнымі грамадскімі аб'яднаннямі.

Большасць назіральнікаў адзначаюць традыцыйны "вытворчы" прынцып фарміравання УВК (калі ў камісію ўключаныя работнікі аднаго прадпрыемства або арганізацыі) і тое, што склад камісій фактычна не змяніўся ў параўнанні з парламенцкімі выбарамі 2019 г.

Па дадзеных ЦВК, ў склад 5 723 участковых камісій ўвайшлі 63 347 сябраў. У складзе камісій 3,9% – дзяржаўныя служачыя. Прадстаўніцтва жанчын – 72,5% ад агульнай колькасці членаў УВК.

У камісіі трапілі 20 800 прадстаўнікоў, вылучаных грамадзянамі шляхам падачы заяў (32,8% ад складу камісій), і 9 554 прадстаўнікі працоўных калектываў (14,2% складу камісій). У камісіі ўвайшлі 3 723 прадстаўнікі палітычных партый (5,9% ад агульнай колькасці).

СКЛАД УЧАСТКОВЫХ КАМИСИЙ

- Ад палітычных партый (3723)
- Ад працоўных калектываў (6309)
- Ад грамадзян(20 800)
- Ад пяці ГА і прафсаюзаў ФПБ ОО и профсоюзов ФПБ (28867)
- Ад іншых ГА (3648)

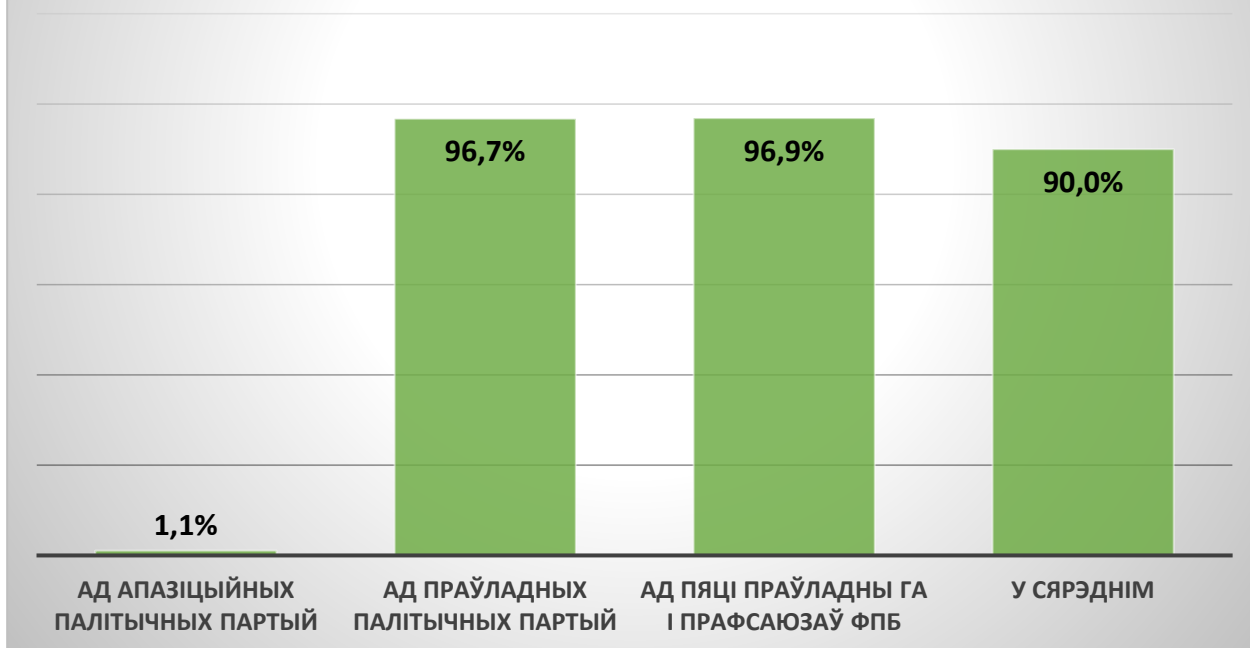
З ліку 545 прэтэндэнтаў ад апазіцыйных партый у склад УВК увайшлі 6 прадстаўнікоў – па тры ад Партыі БНФ і БСДП (Грамада) – 1,1% ад вылучаных; у параўнанні з папярэднімі прэзідэнцкімі выбарамі, колькасць прадстаўнікоў апазіцыйных партый ва УВК зменшылася ў 5 разоў, паказчык "праходнасці" таксама знізіўся амаль у пяць разоў.

Ад іншых палітычных партый у склад камісій уключаныя 3 717 чалавек (96,7% ад вылучаных).

Большую частку сябраў камісій склалі прадстаўнікі грамадскіх аб'яднанняў – 33 734 чалавекі, або 48,1% ад агульнага ліку абраных сябраў УВК. З іх 28 867 чалавек прадстаўляюць пяць праўладных грамадскіх аб'яднанняў і прафсаюзы праўладнай ФПБ. Доля прадстаўнікоў гэтых пяці ГА і прафсаюзаў, якія ўвайшлі ў УВК, склала 96,9% ад вылучаных кандыдатур. Прадстаўнікі апазіцыйных ГА у склад камісій не патрапілі.

Таксама не патрапілі ў склад УВК амаль усе ўдзельнікі ініцыятывы "Сумленныя людзі". 2 прадстаўнікі гэтай ініцыятывы, уключаныя ў склад УВК за мяжой, былі пазней адвольна выключаныя са складу камісій.

СУАДНОСІНЫ ПАМІЖ КОЛЬКАСЦЮ ВЫЛУЧАНЫХ СУБ'ЕКТАМ ПРАДСТАЎНІКОЎ ВА ЎЧАСТКОВЫЯ КАМІСІІ І КОЛЬКАСЦЮ ПРАДСТАЎНІКОЎ, УКЛЮЧАНЫХ У КАМІСІЮ (ПАКАЗЧЫК "ПРАХОДНАСЦІ")

Рэкордам выбарчай кампаніі стала тое, што толькі ў шасці з 5 723 УВК апынуліся прадстаўнікі палітычнай апазіцыі, яны складаюць 0,009% ад агульнай колькасці членаў УВК.

Практычна ўсе прадстаўнікі кампаніі змаглі прысутнічаць на пасяджэннях органаў, якія фарміравалі УВК, у выпадку іх адкрытага правядзення. Адмовы ў прысутнасці на пасяджэнні былі адзначаныя ў пяці выпадках.

Рашэнні органаў, якія фарміруюць камісіі, могуць быць абскарджаныя ў трохдзённы тэрмін з моманту іх прыняцця ў суд суб'ектамі, якія вылучылі сваіх прадстаўнікоў у склад камісіі. Суд разглядае скаргу на працягу трох дзён, яго рашэнне з'яўляецца канчатковым.

Усяго ў суды было пададзена 484 скаргі на неўключэнне ў камісіі, з якіх засталіся без разгляду 69, адмоўлена - 415. Ніводная скарга не задаволеная. Разам тым, азнаямленне заяўнікамі з дакументамі аб фарміраванні камісій пры падрыхтоўцы справы ў судзе выявіла выпадкі фальсіфікацый дакументаў аб вылучэнні сваіх прадстаўнікоў праўладнымі суб'ектамі. Такім чынам, можна зрабіць выснову аб тым, што зварот у суд не з'яўляецца эфектыўным інструментам абароны правоў суб'ектаў выбарчага працэсу на этапе фармавання камісій.

Абагульняючы вынікі фарміравання камісій, варта заўважыць, што асноўнай праблемай пры фарміраванні УВК, як і раней, застаецца адсутнасць гарантый па ўключэнні ў склад выбарчых камісій для ўсіх суб'ектаў, якія прымаюць удзел у выбарах. У выніку пры фармаванні камісій назіраліся селектыўныя і дыскрымінацыйныя падыходы да вылучэнцаў у залежнасці ад іх прыналежнасці да той ці іншай палітычнай партыі, грамадскага аб'яднання і т. д.

Рост долі прадстаўнікоў грамадскіх аб'яднанняў у камісіях не сведчыць аб большым уплыве грамадскасці на выбарчыя працэсы: пераважная большасць вылучэнцаў склалі прадстаўнікі праўрадавых арганізацый. Нізкі працэнт прадстаўнікоў партый у камісіях сведчыць аб захаванні невысокай ролі партый у палітычным жыцці дзяржавы.

Варта звярнуць увагу на тое, што ў склад многіх сфарміраваных участковых камісій выканаўчымі камітэтамі і адміністрацыямі былі ўнесены змены. Так, 29 ліпеня Менскі райвыканкам выключыў са складу выбарчых камісій некалькіх чальцоў УВК у сувязі з тым, што яны добраахвотна напісалі заявы з просьбай вызваліць іх ад працы на выбарах¹⁰.

ВЫЛУЧЭННЕ І РЭГІСТРАЦЫЯ КАНДЫДАТАЎ

У адпаведнасці з ВК, асоба, якая мае права абірацца на пасаду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь, не пазней чым за 85 дзён да выбараў падае ў ЦВК пісьмовую заяву аб рэгістрацыі ініцыятыўнай групы, копіі старонак пашпарта, якія пацвярджаюць грамадзянства і рэгістрацыю на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь, спіс сябраў ініцыятыўнай групы з указаннем кіраўніка ініцыятыўнай групы і каардынатораў па рэгіёнах. Названыя дакументы могуць быць пададзеныя як асабіста грамадзянінам, які мае намер вылучыцца кандыдатам у Прэзідэнты, так і яго прадстаўніком на падставе заверанай даверанасці.

ЦВК разглядае заяву ў пяцідзённы тэрмін з дня яе паступлення, рэгіструе ініцыятыўную групу і выдае сябрам ініцыятыўнай групы пасведчанні і падпісныя лісты для збору подпісаў выбаршчыкаў у падтрымку асобы, якая прапануецца для вылучэння кандыдатам у Прэзідэнты Рэспублікі Беларусь. У рэгістрацыі ініцыятыўнай групы адмаўляецца, калі асоба, якая вылучаецца кандыдатам у Прэзідэнты, не адпавядае ўстаноўленым законам крытэрыям і ў выпадку парушэння патрабаванняў ВК. Адмова ў рэгістрацыі ініцыятыўнай групы можа быць абскарджана ў Вярхоўны Суд асобай, якая мае намер вылучыцца кандыдатам у Прэзідэнты.

¹⁰ <https://news.tut.by/society/695656.html>

У адпаведнасці з Каляндарным планам, дакументы для рэгістрацыі ініцыятыўных груп павінны быць прадастаўлены ў ЦВК не пазней за 15 мая 2020 года. Асаблівасцю гэтай кампаніі стала тое, што з дня прызначэння выбараў на падачу заяў аб рэгістрацыі ініцыятыўных груп у ЦВК было адведзена ўсяго 7 дзён.

Усяго 55 чалавек падалі заявы ў ЦВК аб рэгістрацыі ініцыятыўных груп, з іх 30 прадстаўлялі групу "кандыдатаў пратэсту" Мікалая Статкевіча. Такім чынам, падчас цяперашняй выбарчай кампаніі была пададзена рэкордная за ўсю гісторыю прэзідэнцкіх выбараў колькасць заяў на рэгістрацыю ініцыятыўных груп па вылучэнні кандыдатаў у Прэзідэнты.

За два дні да прызначэння выбараў быў затрыманы для выканання вынесенага ў пачатку года адміністрацыйнага арышту папулярны блогер Сяргей Ціханоўскі, які заяўляў пра намер вылучацца кандыдатам у Прэзідэнты. У выніку ён быў пазбаўлены магчымасці асабіста падпісаць заяву і падаць дакументы на рэгістрацыю сваёй ініцыятыўнай групы.

Разгляд заяў адбываўся на трох пасяджэннях ЦВК, якія трансляваліся ў прамым эфіры, што можна адзначыць як станоўчую практыку па забеспячэнні галоснасці ў дзейнасці ЦВК.

У выніку Цэнтральнай камісіяй былі зарэгістраваныя 15 ініцыятыўных груп - Аляксандра Лукашэнкі, Алега Гайдукевіча, Юрыя Ганцэвіча, Уладзіміра Няпомняшчых, Наталлі Кісель, Віктара Бабарыкі, Валерыя Цапкалы, Сяргея Чэрэчня, Вольгі Кавальковай, Ганны Канапацкай, Андрэя Дзмітрыева, Святланы Ціханоўскай, Аляксандра Таболіча, Юрася Губарэвіча і Мікалая Казлова, што склала 27% ад агульнай колькасці разгледжаных заяў аб рэгістрацыі.

Падставамі адмовы ў рэгістрацыі сталі: парушэнне прынцыпу добраахвотнасці ўдзелу выбаршчыкаў у ініцыятыўных групах па вылучэнні кандыдатаў у Прэзідэнты; недастатковая колькасць ініцыятыўнай групы (менш за 100 чалавек), якая ўзнікла ў выніку выключэння з пададзенага спісу асоб, звесткі аб якіх не адпавядаюць патрабаванням ВК; неадпаведнасць вылучаных кандыдатур патрабаванням ВК; невыкананне парадку вылучэння кандыдатам у Прэзідэнты.

Варта заўважыць, што на гэтым этапе праверкі (уключаючы апытанне па тэлефоне) падвергліся толькі ініцыятыўныя групы па вылучэнні незалежных кандыдатаў. Незалежныя вылучэнцы паведамлілі, што ў тэлефонных размовах з грамадзянамі супрацоўнікамі мясцовых выканкамаў запалохвалі і ўводзілі іх у зман, таму пастановы аб адмове ў рэгістрацыі ініцыятыўных груп "кандыдатаў

пратэсту" ў сувязі з парушэннем прынцыпу добраахвотнасці з'яўляюцца палітычна матываванымі.

Адмова ў рэгістрацыі ініцыятыўнай групы Мікалая Статкевіча была звязаная з яго асуджэннем ў 2011 годзе па "справе аб масавых беспарадках", якое было прызнана міжнароднымі і беларускімі праваабарончымі арганізацыямі неабгрунтаваным і не адпаведным міжнародным абавязацельствам Беларусі ў галіне правоў чалавека. Міжнародныя і беларускія праваабарончыя арганізацыі неаднаразова заклікалі ўлады краіны да рэабілітацыі ўдзельнікаў "справы аб масавых беспарадках", у тым ліку, да аднаўлення ў поўным аб'ёме выбарчага права М. Статкевіча.

На падставе невыканання парадку вылучэння кандыдатам у Прэзідэнты вынесена пастанова аб адмове ў рэгістрацыі ініцыятыўнай групы Сяргея Ціханоўскага: ЦВК ўказала, што заява аб рэгістрацыі ініцыятыўнай групы павінна быць падпісаная толькі самой асобай, якая мае намер вылучыцца. Абставіны, якія папярэднічалі пачатку выбараў, дазваляюць лічыць, што выбарчыя правы С. Ціханоўскага былі парушаныя. Улады спецыяльна стварылі сітуацыю, пры якой ён пазбавіўся магчымасці рэалізаваць сваё права стаць кандыдатам у Прэзідэнты.

Вярхоўны Суд адмовіў у задавальненні 23 скаргаў на пастанову ЦВК аб адмове ў рэгістрацыі ініцыятыўных груп, а ў дачыненні да адной адмовіў ва ўзбуджэнні справы. Ніводная скарга не была задаволеная.

Збор подпісаў выбаршчыкаў

Мясцовыя выканаўчыя і распарадчыя органы ўлады вызначылі месцы, забароненыя для правядзення пікетавання з мэтай збору подпісаў выбаршчыкаў; іх рашэнні ў цэлым не перашкаджалі ўдзельнікам выбараў у рэалізацыі адпаведных правоў. Адметнай рысай цяперашняй выбарчай кампаніі стаў рост пратэстных настрояў, які выявіўся ў вялікай актыўнасці грамадзян на пікетах па зборы подпісаў за альтэрнатыўных прэтэндэнтаў. Гэта, а таксама эпідэміялагічная сітуацыя ў краіне і неабходнасць сацыяльнага дыстанцыянавання, абумовілі пошукі штабамі і ініцыятыўнымі групамі новых формаў праяўлення выбарчай актыўнасці з больш шырокім выкарыстаннем сацыяльных сетак і індывідуальным падыходам да выбаршчыка.

У перыяд збору подпісаў некаторыя ініцыятыўныя групы адчулі на сабе ціск уладаў. Пра гэта сведчылі затрыманні і арышты каардынатораў ініцыятыўнай групы Святланы Ціханоўскай, дэманстратыўная прысутнасць міліцыі на пікетах з удзелам Валерыя Цапкалы. Адзначаны дзеянні супрацоўнікаў міліцыі па запалохванню удзельнікаў пікетаў. Вялікая колькасць удзельнікаў пікетаў

была падвергнута адміністрацыйнай адказнасці. Аналітыкі кампаніі звярталі ўвагу на тое, што ў адпаведнасці з ч. 11 арт. 61 ВК збор подпісаў можа праводзіцца ў форме пікетавання. Атрыманне дазволу на правядзенне пікетавання для ўказаных метаў не патрабуецца, калі яно праводзіцца ў месцах, не забароненых мясцовымі выканаўчымі і распарадчымі органамі. Дзеянні супрацоўнікаў міліцыі з'явіліся незаконнай перашкодай рэалізацыі права на збор подпісаў выбаршчыкаў за вылучэнне кандыдатаў у Прэзідэнты шляхам пікетавання.

У той жа час назіральнікамі кампаніі былі зафіксаваныя факты выкарыстання адміністрацыйнага рэсурсу пры зборы подпісаў у падтрымку дзейнага Прэзідэнта: прымус, збор подпісаў па месцы працы, у працоўны час, не сябрамі ініцыятыўнай групы, прадстаўнікамі адміністрацыі і інш. Арганізаваны збор подпісаў прайшоў у ААТ "Беларуськалій", ААТ "Магілёўхімвалакно", ААТ "Светлагорск Хімвалакно", ААТ "Светлагорскі ЦКК", ААТ "Гроднаазот", ААТ "Брэсцкі электралямповы завод". Аналагічная сітуацыя ў РУП "Брэстэнерга", у ААТ "Шклозавод "Нёман", УП "Калінкавіцкі малочны камбінат", у падраздзяленнях РУТТ "Беларуснафта" і ў іншых арганізацыях.

Рэгістрацыя кандыдатаў

Рашэнне аб рэгістрацыі кандыдата ў Прэзідэнты прымаецца пры наяўнасці адпаведных дакументаў і пратаколаў абласных, Мінскай гарадской камісій, якія пацвярджаюць наяўнасць не менш за 100 тысяч подпісаў выбаршчыкаў па вылучэнні кандыдата ў Прэзідэнты. Артыкулам 68-1 ВК усталяваныя падставы да адмовы ў рэгістрацыі кандыдата ў Прэзідэнты. Рашэнне аб адмове ў рэгістрацыі кандыдатам у Прэзідэнты можа быць абскарджана асобай, якая вылучана кандыдатам у Прэзідэнты, у Вярхоўны Суд у трохдзённы тэрмін з дня прыняцця рашэння.

19 чэрвеня завяршыўся збор подпісаў у падтрымку вылучэння кандыдатаў у Прэзідэнты і раённыя, і гарадскія камісіі прыступілі да працэдуры праверкі подпісаў. У абсалютнай большасці выпадкаў назіральнікам кампаніі "Праваабаронцы за свабодныя выбары" адмовілі ў праве назіраць за гэтай працэдурай з матывіроўкай, што гэта не прадугледжана ВК. Правілы праверкі подпісаў загадваюць праверыць не менш за 20% подпісаў выбаршчыкаў у падпісных лістах ад колькасці подпісаў, неабходных для рэгістрацыі кандыдата ў Прэзідэнты. Калі ў падпісным лісце ёсць подпісы выбаршчыкаў, якія не пражываюць на тэрыторыі пэўнай выбарчай акругі, гэтыя подпісы не правяраюцца і не ўлічваюцца. Калі колькасць выяўленых пры праверцы недакладных подпісаў выбаршчыкаў складзе больш за 15% ад колькасці правяраных подпісаў, робіцца дадатковая праверка яшчэ 15% подпісаў выбаршчыкаў ад колькасці подпісаў, неабходных для рэгістрацыі кандыдата. У

выпадку, калі сумарная колькасць недакладных подпісаў выбаршчыкаў, выяўленых пры праверках, складзе больш 15% ад агульнай колькасці правяраных подпісаў у падпісных лістах, далейшая праверка подпісаў у падпісных лістах спыняецца.

Выбарчыя камісіі пацвердзілі збор неабходных 100 тысяч подпісаў шасцю прэтэндэнтамі, уключаючы змешчанага пад варту ў СІЗА КДБ Віктара Бабарыку.

За А. Лукашэнку традыцыйна было пададзена непамерна больш неабходнай для рэгістрацыі колькасці подпісаў – каля 2 мільёнаў. У двух патэнцыйных кандыдатаў Цэнтральная камісія прызнала большую колькасць подпісаў, чым яны папярэдне заяўлялі самі. Так, Ганна Канапацкая паведамыла, што здала ў ТВК 110 тысяч подпісаў, а паводле звестак ЦВК устаноўлена больш за 146 тысяч сапраўдных подпісаў. Каманда С. Чэрчэня заявіла аб 106 тысячах, паводле звестак у ЦВК сапраўднымі прызналі больш за 143 тысячы. Абодва кандыдаты дадзеныя ЦВК аб колькасці подпісаў не аспрэчылі.

Афіцыйныя вынікі, у тым ліку па сталічнаму рэгіёну, яшчэ больш ўзмацнілі недавер грамадства да дзеянняў уладаў і ЦВК, якія грунтаваліся на непразрыстасці працэдур праверкі подпісаў за вылучэнне ў адсутнасць ўпэўненасці ў дакладнай захаванні прынцыпу выпадковасці адбору подпісаў на праверку.

Выбарчы працэс на гэтым этапе быў цалкам непразрыстым для грамадскасці і ўдзельнікаў выбараў. Азнаёміцца з працоўнымі матэрыяламі ТВК (пракаолы, падпісныя лісты, пакеты дакументаў, якія прадстаўляюцца ў камісію) было фактычна немагчыма.

14 ліпеня ЦВК прыняў рашэнне аб рэгістрацыі кандыдатамі ў Прэзідэнты Аляксандра Лукашэнкі, Ганны Канапацкай, Андрэя Дзмітрыева, Сяргея Чэрчэня, Святланы Ціханоўскай. ЦВК адмовіў у рэгістрацыі кандыдатамі ў Прэзідэнты Віктару Бабарыку і Валерыю Цапкалу.

Адмова ў рэгістрацыі Віктара Бабарыка ЦВК была абгрунтаваная парушэннем патрабаванняў ч. 9 арт. 48 ВК, а менавіта - парушэннем забароны прамога або ўскоснага ўдзелу ў фінансаванні і іншай матэрыяльнай дапамогі замежных дзяржаў і арганізацый, замежных грамадзян і асоб без грамадзянства, міжнародных арганізацый, арганізацый, заснавальнікамі якіх з'яўляюцца замежныя дзяржавы, замежных арганізацый, міжнародных арганізацый, замежных грамадзян і асоб без грамадзянства, а таксама неадпаведнасцю рэчаіснасці звестак аб даходах і маёмасці ў дэкларацыі аб даходах і маёмасці В. Бабарыкі. Адмова ў рэгістрацыі Віктару Бабарыку, на думку аналітыкаў кампаніі, парушыла яго права быць абраным.

Адмова ў рэгістрацыі кандыдатам у Прэзідэнты Валерыя Цапкалы была абгрунтавана ЦВК недастатковай колькасцю сапраўдных подпісаў выбаршчыкаў, а таксама прадстаўленнем у дэкларацыі аб даходах і маёмасці жонкі прэтэндэнта не адпаведных рэчаіснасці звестак, якія маюць істотны характар (не ўказанне ў дэкларацыі акцый ААТ “Прыёрбанк”).

Скаргі В. Бабарыкі і яго прадстаўніка былі пакінутыя без разгляду Вярхоўным Судом. У задавальненні скаргі В. Цапкалы было адмоўлена. Аналітыкі кампаніі негатыўна ацанілі працэс і вынікі судовага абскарджання.

ПЕРАДВЫБАРНАЯ АГІТАЦЫЯ

Парадак вядзення перадвыбарнай агітацыі рэгулюецца Выбарчым кодэксам і пастановамі ЦВК. Мясцовыя выканкамы вызначаюць месцы для правядзення масавых мерапрыемстваў, памяшканні для правядзення сустрэч кандыдатаў у Прэзідэнты з выбаршчыкамі, месцы для перадвыбарных сходаў, якія арганізуюцца выбаршчыкамі. У такім жа парадку вызначаюцца месцы для размяшчэння друкаваных агітацыйных матэрыялаў. Памяшканні для правядзення сустрэч з выбаршчыкамі, перадвыбарных сходаў прадастаўляюцца бясплатна ў парадку чарговасці паступлення заяў. Кандыдаты ў дэпутаты маюць права за кошт сродкаў выбарчага фонду арандаваць для гэтых мэтай будынкі і памяшканні, якія прадстаўляюцца кандыдатам на роўных умовах.

Прынятыя мясцовымі выканкамамі рашэнні аб месцах для ажыццяўлення перадвыбарнай агітацыі паказалі рэзкае скарачэнне месцаў для агітацыі ў параўнанні з мінулымі выбарчымі кампаніямі. Гэтыя рашэнні сур'ёзна абмежавалі не толькі правы патэнцыйных кандыдатаў у Прэзідэнты, але і права выбарцаў атрымліваць інфармацыю аб кандыдатах у Прэзідэнты.

Колькасць месцаў для правядзення масавых мерапрыемстваў (сходаў па-за памяшканнямі, мітынгаў, пікетаў), якія арганізуюцца кандыдатамі ў Прэзідэнты, у большасці рэгіёнаў, дзе ажыццяўляецца назіранне, знізілася ў некалькі разоў у параўнанні з мінулымі выбарчымі кампаніямі. У двухмільённым Мінску для правядзення агітацыйных масавых мерапрыемстваў вызначаны 6 месцаў на 9 раёнаў. Такім чынам, у Менску на адно месца, вызначанае для агітацыйных сходаў, прыходзіцца каля 213 000 выбаршчыкаў. У Гродне на адно месца прыпадае каля 114 тысяч выбаршчыкаў, у Віцебску – каля 107 тысяч, у Магілёве – каля 130, у Гомелі – каля 135, у Брэсце – каля 101 тысяч.

Характэрна, што ў 2015 годзе ў Мінску для перадвыбарчай агітацыі былі вызначаны любыя прыдатныя для гэтых мэтай месцы на тэрыторыі горада, за выключэннем 4 плошчаў у цэнтрах Мінска і Плошчы Дзяржаўнага сцяга.

Аналагічныя падыходы былі і ў іншых рэгіёнах. Такім чынам, калі на выбарах 2015 года масавыя мерапрыемствы для мэт перадвыбарнай агітацыі было дазволена праводзіць усюды, дзе гэта не забаронена, то зараз забаронена праводзіць паўсюль, акрамя аднаго або двух месцаў. Адзначым, што цяперашнія пастановы аб месцах правядзення агітацыйных масавых мерапрыемстваў былі прынятыя мясцовымі выканкамамі насуперак рэкамендацыям ЦВК¹¹.

Палова назіральнікаў кампаніі паведамлілі, што, акрамя малой колькасці, у многіх выпадках месцы для агітацыйных масавых мерапрыемстваў яшчэ і не прыдатныя для такіх мэтаў або маланаведвальныя, некаторыя з іх знаходзяцца ў дрэннай транспартнай даступнасці.

Заўважым, што згодна Кіруючым прынцыпам АБСЕ па свабодзе мірных сходаў варта забяспечваць правядзенне сходаў у зоне бачнасці і чутнасці іх мэтавай аўдыторыі¹². Абмежаванні, якія не маюць разумнага абгрунтавання, з'яўляюцца адвольнымі і супярэчаць міжнародным стандартам у галіне правоў чалавека.

Скарацілася і колькасць памяшканняў для правядзення сустрэч кандыдатаў і іх давераных асоб з выбаршчыкамі, а таксама для перадвыбарных сходаў, якія арганізуюцца выбаршчыкамі. Так, у Магілёўскім раёне колькасць такіх памяшканняў зменшылася з 46 у 2015 годзе да 7 у 2020, у Фрунзенскім раёне г. Мінска – з 54 да 8, у Барысаўскім раёне – з 200 да 11 і інш. назіральнікі паведамляюць, што для сустрэч з выбаршчыкамі, давераныя асобы прэзідэнта і прадстаўнікі ўлады выкарыстоўвалі самыя розныя памяшканні на прадпрыемствах і ў арганізацыях, іншыя кандыдаты і іх давераныя асобы такой магчымасці не мелі.

Сітуацыя з месцамі для ўстаноўкі інфармацыйных стэндаў з мэтай размяшчэння на іх агітацыйных друкаваных матэрыялаў кандыдатаў у Прэзідэнты моцна не змянілася ў параўнанні з выбарамі Прэзідэнта 2015 года. Але і тут заўважана пагаршэнне: напрыклад, у Фрунзенскім раёне г. Мінска пералік месцаў для ўстаноўкі інфармацыйных стэндаў скараціўся амаль у 3 разы.

У адпаведнасці з ч. 3 арт. 48-1 ВК максімальная сума ўсіх выдаткаў са сродкаў выбарчага фонду кандыдата ў Прэзідэнты Рэспублікі Беларусь не можа перавышаць 9 000 базавых велічынь (243 000 рублёў). Паводле дадзеных ЦВК¹³, па стане на 5 жніўня, больш за ўсё сродкаў паступіла ў выбарчы фонд Святланы

¹¹ Гл. дапаможнік для ТВК, зацверджаны пастановай ЦВК ад 20.04.2020 № 7, С. 50:

http://www.rec.gov.by/sites/default/files/pdf/2020/ter_pos.pdf

¹² Кіруючыя прынцыпы па свабодзе мірных сходаў БДППЧ АБСЕ:

<https://www.osce.org/files/f/documents/d/6/83237.pdf>, п. 3.5, стар 18

¹³ Даступна тут: http://rec.gov.by/sites/default/files/pdf/2020/summ_k05.pdf

Ціханоўскай – 271 953 рублёў (выкарыстана каля 66%). Такім чынам, упершыню на выбарах Прэзідэнта з моманту ўвядзення ў 2013 годзе ў Выбарчы кодэкс інстытута выбарчага фонду, на рахунак альтэрнатыўнага кандыдата паступіла больш грашовых сродкаў, чым на рахунак дзеючага кіраўніка дзяржавы. У выбарчы фонд Аляксандра Лукашэнкі залічана 257 362 рублі (выкарыстана 61%). На рахункі іншых кандыдатаў паступіла значна менш сродкаў.

Як і падчас папярэдняй выбарчай кампаніі, на цяперашніх выбарах Прэзідэнта назіральнікі і журналісты не мелі магчымасці праверкі крыніц ахвяраванняў у выбарчыя фонды. Законнасць фарміравання і расходавання выбарчага фонду ацэньваюць толькі фінансавыя органы і ЦВК.

Па дадзеных ЦВК¹⁴, па стане на 3 жніўня, кандыдаты ў Прэзідэнты падалі 326 паведамленняў аб правядзенні 3 739 масавых мерапрыемстваў у заяўляльным парадку. Больш за ўсё мерапрыемстваў заявіла каманда Святланы Ціханоўскай – 1 998 (больш за палову ад агульнай колькасці заяўленых мерапрыемстваў усімі кандыдатамі ў прэзідэнты). У падтрымку дзеючага кіраўніка дзяржавы заяўлена 1 241 масавае мерапрыемства (або каля 33% ад агульнай колькасці заяўленых кандыдатамі). Каманда Андрэя Дзмітрыева заявіла 360 масавых мерапрыемстваў (каля 10% ад усіх), а каманда Сяргея Чарачня - 140 (каля 4%).

Як паведамляюць назіральнікі, агітацыйныя мітынгі Святланы Ціханоўскай у гарадах Бяроза, Рэчыца, Глыбокае, Слуцк, Орша, Ліда, Баранавічы, Бабруйск, Гродна, Віцебск, Магілёў, Мінск і інш. сталі самымі маштабнымі грамадска-палітычнымі мерапрыемствамі за апошнія дзесяцігоддзі. Перадвыбарная агітацыя ў падтрымку С. Ціханоўскай падняла ў грамадстве хвалю энтузіязму і здолела кансалідаваць пэўнае электаральнае поле.

Менш актыўна кандыдаты ў Прэзідэнты і іх давераныя асобы выкарыстоўвалі магчымасці сустрэч з выбаршчыкамі ў памяшканнях. Інфармацыя ЦВК па стане на 3 жніўня паказвае¹⁵, што пададзена 268 заяў аб правядзенні 475 сустрэч з выбаршчыкамі. Больш за ўсё сустрэч з выбаршчыкамі ў памяшканнях заяўлена ў падтрымку А. Лукашэнкі - 437 сустрэч (92% ад агульнай колькасці заяўленых сустрэч з выбаршчыкамі ў памяшканнях). Каманда Святланы Ціханоўскай заявіла 25 сустрэч, каманда Андрэя Дзмітрыева - 9 сустрэч, Ганна Канапацкая заявіла дзве сустрэчы. Сяргей Чэрачэнь не скарыстаўся сваім правам.

У пачатку агітацыйнай кампаніі масавыя мерапрыемствы ў падтрымку кандыдатаў у прэзідэнты адбываліся без значных перашкод з боку мясцовых

¹⁴ Даступна тут: <http://rec.gov.by/sites/default/files/pdf/2020/stat17.pdf>

¹⁵ Даступна тут: <http://rec.gov.by/sites/default/files/pdf/2020/stat18.pdf>

уладаў. Але ў апошнія 2 тыдні агітацыйнага перыяду пачалі з'яўляцца звесткі пра перашкоды ў правядзенні масавых мерапрыемстваў у падтрымку кандыдата ў Прэзідэнты Святланы Ціханоўскай. У апошні тыдзень у некаторых гарадах былі адмененыя мітынгі ў яе падтрымку. Фармальнай падставай для адмены загадзя заяўленых масавых мерапрыемстваў называліся рамонтныя работы, “тэхнічныя прычыны”, выставы тэхнікі, святочна-забаўляльныя мерапрыемствы (3 жніўня адмена мітыngu ў Стоўбцах і Слуцку, 4 жніўня – у Салігорску, Вілейцы і інш.). Пасля таго, як на 6 жніўня быў анансаваны вялікі мітынг аб'яднанага штаба ў сталічным парку Дружбы народаў, адміністрацыя Савецкага раёна заявіла аб правядзенні на гэтых пляцоўках музычных вечароў¹⁶, а непасрэдна на 6 жніўня анансавала святочнае мерапрыемства, прысвечанае Дню чыгуначных войскаў.

Згодна з “Палажэннем аб парадку выкарыстання сродкаў масавай інфармацыі кандыдатамі пры падрыхтоўцы і правядзенні выбараў Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь у 2020 годзе”, кандыдат у Прэзідэнты мае права бясплатна апублікаваць сваю перадвыбарчую праграму ў друкаваных сродках масавай інфармацыі – газетах “Рэспубліка” і “Звязда”. На выбарах 2015 года кандыдаты ў Прэзідэнты маглі бясплатна апублікаваць сваю праграму ў большай колькасці газет (4 рэспубліканскіх, 7 абласных: “Советская Белоруссия”, “Рэспубліка”, “Народная газета”, “Звязда”, “Мінский курьер”, “Заря”, “Віцебскія Весткі”, “Гомельская праўда”, “Гродзенская праўда”, “Мінская праўда”, “Магілёўскія ведамасці”). Такім чынам, колькасць друкаваных СМІ, якія прадстаўляюць перадвыбарчыя праграмы кандыдатаў, скарацілася ў параўнанні з выбарамі прэзідэнта 2015 года ў 5 разоў (з 11 да 2).

Перадвыбарчыя праграмы кандыдатаў у прэзідэнты сёлета былі апублікаваныя толькі 4 жніўня, менш чым за тыдзень да выбараў. Напрыклад, падчас выбараў 2015 года яны выйшлі прыкладна за 3 тыдні да выбараў. Такія кардынальна розныя падыходы пры адных і тых жа нормах супярэчыць прынцыпу аднастайнага прымянення выбарчага заканадаўства.

21 і 28 ліпеня былі паказаны выступленні кандыдатаў у Прэзідэнты на тэлеканале “Беларусь 1”. У перыяд з 20 па 29 ліпеня прагучалі іх выступленні ў эфіры Першага нацыянальнага канала Беларускага Радыё.

Як адзначае Беларуская асацыяцыя журналістаў, перадвыбарчыя звароты кандыдатаў трансляваліся ў нерэйтынгавы час. А іх прыхільнікі і апаненты не мелі магчымасці абмеркаваць іх змест па дзяржаўным тэлебачанні ці радыё. Выступы кандыдатаў не анансаваліся. Іх Прозвішчы ў праграмах перадач не падаваліся. Інфармацыя аб чарговасці і часу выступу кожнага з іх адсутнічала,

¹⁶ Крыніца: <https://sov.minsk.gov.by/glavnye-novosti/6609-20200803-muzykalnye-vechera-v-park-druzhby-narodov>

у праграме перадач было толькі пазначана: “Выступы кандыдатаў у Прэзідэнты Рэспублікі Беларусь”¹⁷.

30 ліпеня тэлеканал “Беларусь 1” трансляваў у запісе дэбаты, у якіх бралі ўдзел кандыдаты Андрэй Дзмітрыеў і Сяргей Чэрачэнь, а таксама давераная асоба Аляксандра Лукашэнкі – Алег Гайдукевіч. Ганна Канапацкая і Святлана Ціханоўская адмовіліся ад удзелу ў тэледабатах. Канапацкая патлумачыла, што “як дасведчаны палітык не мае ні права, ні жадання спаборнічаць з загадзя больш слабымі апанентамі”. Ціханоўская патлумачыла адмову ад дэбатаў тым, што яны з’яўляюцца фарсам. Адначасова яна выклікала на дэбаты дзеючага кіраўніка дзяржавы Аляксандра Лукашэнкі, які праігнараваў прапанову.

Пры асвятленні падзей перыяду агітацыі дзяржаўныя СМІ разгарнулі шырокую кампанію па дыскрэдытацыі апанентаў улады. Заявы, якія парушаюць прэзумпцыю невінаватасці, і рознага кшталту абвінавачванні неаднаразова гучалі ў эфіры праграм Беларускага тэлебачання. Падобныя “экспертныя меркаванні” пра апазіцыю выказваліся заўсёды завочна, без магчымасці даць адказ, тлумачэнне або выказаць альтэрнатыўны пункт гледжання.

Улады пільна адсочвалі кантэнт СМІ і выкарыстоўвалі цензуру. Паводле маніторынгу, падрыхтаваным БАЗ, “у змесце дзяржаўных медыя выразна адсутнічалі хоць нейкія альтэрнатыўныя пункты гледжання. Журналісты і запрошаныя эксперты выказвалі і адстойвалі толькі адну пазіцыю – праўладную. Ім жа належала і выключнае права інтэрпрэтаваць погляды і меркаванні апанентаў, якія, аднак, самі ніколі не мелі магчымасці іх агучыць. Адной з вядучых крыніц інфармацыі пра падзеі агітацыйнага перыяду заставаліся папулярныя Telegram-каналы. Недзяржаўныя медыя акцэнтавалі ўвагу на непасрэдных удзельніках кампаніі. Важнымі тэмамі былі выбарчыя пікеты, грамадскія ініцыятывы, звязаныя з назіраннем і падлікам галасоў, затрымання ўдзельнікаў мірных акцый і незалежных журналістаў”¹⁸.

Сёлета штогадовае Пасланне Прэзідэнта беларускаму народу і Нацыянальнаму сходу было перанесена з красавіка і прагучала 4 жніўня, за пяць дзён да выбараў. Шырокая публікацыя матэрыялаў паслання ў СМІ стала выкарыстаннем адміністрацыйнага рэсурсу на карысць кіраўніка дзяржавы як аднаго з кандыдатаў. Перадвыбарная агітацыя праходзіла ў няроўных умовах: у падтрымку Аляксандра Лукашэнкі быў задзейнічаны адміністрацыйны і

¹⁷ Вынікі маніторынгу асвятлення выбараў у СМІ. Дзяржаўныя і недзяржаўныя. Этап агітацыі. Даступна тут: <https://baj.by/be/analytics/vyniki-manitoryngu-asvyatlennya-vybarau-u-smi-dzyarzhauyya-inedzyarzhauyya-etap>

¹⁸ Вынікі маніторынгу асвятлення выбараў у СМІ. Дзяржаўныя і недзяржаўныя. Этап агітацыі. Даступна тут: <https://baj.by/be/analytics/vyniki-manitoryngu-asvyatlennya-vybarau-u-smi-dzyarzhauyya-inedzyarzhauyya-etap>

прапагандысцкі рэсурс вертыкалі ўлады, праўладных грамадскіх арганізацый і СМІ. Гэта адбывалася, у тым ліку, з парушэннем нормаў ВК. Напрыклад, у Гродзенскай вобласці за дзеючага Прэзідэнта вялі агітацыю грамадскія прыёмныя РГА “Белая Русь”, якіх налічваецца 18. З 15 ліпеня яны павялічылі час дзённай працы, прыём вялі не толькі давераныя асобы кандыдата Аляксандра Лукашэнкі, але і чыноўнікі Гарадзенскага аблвыканкама ў працоўны час. Абласная “Гродзенская праўда” і раённыя газеты рэгулярна публікавалі выступленні давераных асоб і вядомых людзей з заклікамі галасаваць за аднаго кандыдата – Аляксандра Лукашэнкі. Інфармацыі аб актыўнасці іншых кандыдатаў рэгіянальныя СМІ не давалі.

У краіне інтэнсіўна арганізаваліся сустрэчы давераных асоб дзеючага Прэзідэнта, прадстаўнікоў улады розных узроўняў з працоўнымі калектывамі. Такія сустрэчы пераважна не анансаваліся на адпаведных пляцоўках, інфармацыя пра іх не давалася ў выбарчыя камісіі і ў адкрыты доступ. На некаторыя сустрэчы давераных асобаў Аляксандра Лукашэнкі з выбаршчыкамі ў працоўных калектывах не пускалі журналістаў, забаранялі там фатаграфаванне.

29 ліпеня стала вядома, што выплата пенсій у жніўні будзе ажыццяўляцца датэрмінова. У Міністэрстве працы і сацыяльнай абароны насельніцтва паведамілі, што гэта зроблена для “стварэння пенсіянерам зручных умоў атрымання пенсій: мінімізацыі паездак, скарачэння сацыяльных кантактаў”¹⁹. Раней стала вядома, што ў адпаведнасці з Указам Прэзідэнта № 232 “Аб павышэнні пенсій” з 1 ліпеня ў Беларусі адбыўся пераразлік усіх пенсій з павышэннем яе велічыні на 6 адсоткаў²⁰. Такія меры заахвочвання, прынятыя па ініцыятыве дзеючага кіраўніка дзяржавы і кандыдата ў Прэзідэнты, варта разглядаць як выкарыстанне адміністрацыйнага рэсурсу і падкуп выбаршчыкаў.

ДАТЭРМІНОВАЕ ГАЛАСАВАННЕ

У адпаведнасці з афіцыйнымі дадзенымі ЦВК, на працягу пяці дзён датэрміновага галасавання ў ім прыняло ўдзел 41,7% выбаршчыкаў, што з’яўляецца рэкордам за ўсю гісторыю правядзення прэзідэнцкіх выбараў у Беларусі²¹. Папярэдні рэкорд быў устаноўлены на прэзідэнцкіх выбарах у 2015 года, калі датэрмінова прагаласавала 36,05% выбаршчыкаў.

Увядзенне ЦВК абмежаванняў па колькасці назіральнікаў на перыяд датэрміновага галасавання зрабіла гэты этап выбарчай кампаніі цалкам закрытым для незалежнага грамадскага назірання.

¹⁹ http://mintrud.gov.by/ru/news_ru/view/o-dosrochnoj-vyplate-pensij-v-avgustenbsp_3621/

²⁰ <http://www.mintrud.gov.by/system/extensions/spaw/uploads/files/Ukaz-232.pdf>

²¹ http://www.rec.gov.by/sites/default/files/pdf/2020/d_gol.pdf

На працягу ўсіх пяці дзён датэрміновага галасавання ад кампаніі “Праваабаронцы за свабодныя выбары” ва УВК было акрэдытавана 798 назіральнікаў, з іх толькі 93 (11,6 %) мелі магчымасць назіраць на ўчастках для галасавання, але не ўсе пяць дзён датэрміновага галасавання, а толькі пэўны адрэзак часу. Цалкам назіраць усе пяць дзён датэрміновага галасавання меў магчымасць толькі адзін назіральнік кампаніі.

З першых дзён датэрміновага галасавання назіральнікі ад розных кампаній назірання за выбарамі сутыкнуліся з процідзеяннем у сваёй дзейнасці з боку сябраў УВК, а таксама праваахоўных органаў: іх пазбаўлялі акрэдытацыі, выдалялі з выбарчых участкаў, а ў шэрагу выпадкаў прыцягвалі да адміністрацыйнай адказнасці ў выглядзе арыштаў. Так, прадстаўнікі грамадзянскай ініцыятывы назірання за выбарамі “Сумленныя людзі” паведамілі, што за перыяд датэрміновага назірання было затрымана каля 50-ці іх назіральнікаў, дзесяць з якіх былі прыцягнутыя да адміністрацыйнай адказнасці ў выглядзе арыштаў, 110 назіральнікаў былі пазбаўленыя акрэдытацыі²².

Усяго, паводле звестак праваабаронцаў за ўвесь перыяд датэрміновага галасавання было затрымана 86 назіральнікаў, што таксама з’яўляецца ўнікальнай сітуацыяй.

Не сталі выключэннем і прадстаўнікі кампаніі “Праваабаронцы за свабодныя выбары”: 6 назіральнікаў кампаніі былі затрыманыя, а 18 пазбаўленыя акрэдытацыі. Так, 5 жніўня была пазбаўленая акрэдытацыі назіральніца кампаніі Анастасія Гіркоўская, якая ажыццяўляла назіранне на Будаўнічым выбарчым участку № 9 г. Асіповічы Магілёўскай вобласці ў сувязі з тым, што яна зрабіла заўвагу праўладным назіральнікам, якія, у адрозненне ад яе, знаходзіліся непасрэдна на выбарчым участку без ахоўных масак. У гэты ж дзень была пазбаўленая акрэдытацыі назіральніца кампаніі Людміла Лапцэвіч, якая назірала на выбарчым участку № 37 г. Магілёва і вяла ўлік яўкі выбаршчыкаў. Па яе назіранні, яўка за гэты дзень датэрміновага галасавання склала 90 выбаршчыкаў, а ў пратаколе камісіі было адзначана 513. Камісія прыняла рашэнне аб пазбаўленні акрэдытацыі назіральніцы і выдалення з выбарчага ўчастка нібыта з-за скаргаў на яе з боку выбаршчыкаў²³.

Двое назіральнікаў кампаніі і сябраў ПЦ “Вясна” ў г. Магілёве Аляксандр Буракоў і Алесь Буракоў (малодшы) па надуманых і незаконных падставах былі затрыманыя супрацоўнікамі міліцыі і асуджаныя да 10 сутак адміністрацыйнага

²² <https://news.tut.by/economics/695929.html>

²³ <https://elections2020.spring96.org/be/news/98816>

арышту кожны. У сувязі з чым ад імя кампаніі “Праваабаронцы за свабодныя выбары” была прынятая адпаведная заява²⁴.

Нягледзячы на тое, што большасць назіральнікаў кампаніі не былі дапушчаныя непасрэдна да назірання на ўчастках для галасавання, многія з іх працягвалі назіранне знаходзячыся ў непасрэднай блізкасці ад іх: ажыццяўлялі ўлік тых, хто ўваходзіў у памяшканне для галасавання, фіксавалі выпадкі арганізаванага ўдзелу выбаршчыкаў у датэрміновым галасаванні.

Аналіз адказаў назіральнікаў за 5 дзён датэрміновага галасавання паказаў, што 38% назіральнікаў штодня выяўлялі факты прымусовага галасавання на ўчастку; 59% – перашкоды з боку УВК у падліку выбаршчыкаў, якія з’явіліся на ўчастак; 69% – што іх дадзеныя аб колькасці прагаласаваўшых не супалі з падлікамі УВК; 44% назіральнікаў – што ўчасткі не прыстасаваныя для галасавання людзей з паніжанай мабільнасцю; 40% назіральнікаў штодня адзначалі парушэнні рэкамендацый Міністэрства аховы здароўя па падрыхтоўцы камісіямі ўчастка: маленькае памяшканне, у якім праходзіла галасаванне, зачыненыя дзверы, адсутнасць сродкаў індывідуальнай абароны ў членаў УВК і назіральнікаў і т. д.

Такім чынам, сапраўднай мэтай абмежавання колькасці назіральнікаў на ўчастках для галасавання былі не санітарна-эпідэміялагічныя меркаванні, а перашкода працы незалежных назіральнікаў.

Назіральнікі паведамлялі аб арганізаваным датэрміновым галасаванні супрацоўнікаў бюджэтных устаноў, органаў унутраных спраў, вайскоўцаў і органаў па надзвычайных сітуацыях.

Тыя назіральнікі, якія ажыццяўлялі ўлік яўкі ў перыяд датэрміновага галасавання, паведамлялі аб значным яе завышэнні.

Назіральнік з участка № 36 Савецкага раёна г. Гомеля назірала звонку: па яе словах, за дзень у школу, дзе размешчаныя два ўчасткі, зайшлі 150 чалавек. Яўка па інфармацыі УВК склала: на адным участку 259 выбаршчыкаў, на другім - 348. На ўчастку № 26 Светлагорскага раёна, па падліках назіральніцы, рэальная яўка не супала з абвешчанай: яна налічыла 66 чалавек, а ў пратаколе было паказана 306. Камісія пасля галасавання забрала скрыню ў кабінет дырэктара і зачынілася там усім складам.

Сябры УВК і адміністрацыя будынкаў, дзе знаходзяцца ўчасткі для галасавання, з дапамогай супрацоўнікаў міліцыі выдалялі назіральнікаў з памяшканняў. Так, назіральніка не пусцілі на ўчастак № 48 Цэнтральнага раёна

²⁴ <https://elections2020.spring96.org/be/news/98771>

г. Мінска, таму ён лічыў яўку выбаршчыкаў за яго межамі (у калідоры на тэрыторыі гімназіі). У другой палове дня дырэктарка гімназіі папрасіла пакінуць тэрыторыю гімназіі таму, што гімназія з'яўляецца “рэжымным аб'ектам”. Калі ён прыйшоў у 19.00 азнаёміцца з пратаколам і сфатаграфавалі яго, былі выкліканы супрацоўнікі міліцыі, якія вывелі яго з тэрыторыі гімназіі.

Назіральнікаў паўсюдна абмяжоўвалі ў правах, замацаваных у арт. 13 ВК (акрамя таго, што не дапусцілі да паўнаўладнага назірання): не дапускалі на працэдуру апячатвання скрыняў, адмаўлялі ў азнаямленні з пратаколамі датэрміновага галасавання, спасылаючыся на закрыццё будынка, у якім знаходзіцца ўчастак, і пагражаючы выклікам супрацоўнікаў міліцыі і т. д.

Многія назіральнікі паказвалі на адсутнасць подпісаў на пратаколах датэрміновага галасавання, на неналежны стан скрыняў для галасавання (напрыклад, наяўнасць шчылін паміж скрыняй і вечкам скрыні для галасавання). Паміж вечкам і скрыняй была бачная шчыліна, куды лёгка можна прасунуць ліст паперы. Таксама назіральнікі кампаніі адзначалі супрацьдзеянне з боку назіральнікаў праўладных арганізацый. У “Даведніках назіральніка”, якія атрымалі некаторыя праўладныя назіральнікі, пералічаныя меры процідзеяння ў дачыненні да “назіральнікаў ад апаніруючых сіл”.

ДЗЕНЬ ГАЛАСАВАННЯ 9 ЖНІЎНЯ

Галасаванне ў дзень выбараў пачынаецца ў 08.00 і заканчваецца ў 20.00 і праводзіцца ў двух формах: галасаванне на ўчастку для галасавання і галасаванне па месцы знаходжання выбаршчыкаў.

Адной з значных праблем у асноўны дзень выбараў з'явіліся вялікія чэргі выбаршчыкаў каля ўчасткаў для галасавання.

Варта адзначыць, што яны пачалі ўтварацца ў першай палове дня і працягваліся аж да закрыцця участкаў. Пры гэтым выбарчыя камісіі не справіліся з вялікай колькасцю выбаршчыкаў. У шэрагу выпадкаў агульная яўка выбаршчыкаў, уключаючы тых, хто прагаласаваў датэрмінова, складала больш за 100% выбаршчыкаў. Так, напрыклад, на ўчастку № 61 у Першамайскім р-не г. Мінска каля 16.00 ужо скончыліся ўсе 1 800 выбарчых бюлетэняў, атрыманых участкавай камісіяй з ТВК напярэдадні датэрміновага галасавання. Пры гэтым каля ўчастка ў чаканні галасавання стаялі сотні выбаршчыкаў. Адрозна ж пасля выяўлення гэтага факту ўсе назіральнікі былі выдаленыя з участка, і ён быў у тэрміновым парадку зачынены “для правядзення дэзінфекцыі”. Прыкладна праз паўгадзіны сябры камісіі заявілі, што атрымалі дадатковыя бюлетэні з ТВК і аднавілі галасаванне.

На выбарчым участку № 1 Кастрычніцкага р-на г. Мінска, па паведамленні назіральніка, ужо ў 14.30 да 100% яўкі на ўчастку не хапала 23 чалавек. Пры гэтым жадаючых прагаласаваць было яшчэ вельмі шмат.

На выбарчых участках №№ 56 і 57 Заводскага р-на г. Мінска, па дадзеных назіральнікаў, на 17.00 яўка выбаршчыкаў склала больш за 100%.

У шэрагу выпадкаў сотні выбаршчыкаў не змаглі прыняць удзел у выбарах і фактычна былі пазбаўленыя права голасу, паколькі не паспелі прагаласаваць з-за чэргаў, якія ўтварыліся ў першай палове дня і захоўваліся аж да закрыцця ўчасткаў у 20.00. Гэта сведчыць аб непадрыхтаванасці ўчасткаў для галасавання і аб непрыяцці выбарчымі камісіямі і мясцовымі органамі ўлады ўсіх неабходных мер.

Дадзеная сітуацыя таксама сведчыць аб шматразовым завышэнні яўкі ў перыяд датэрміновага галасавання і маніпуляцыях з вынікамі галасавання.

У асноўны дзень галасавання назіральнікі кампаніі “Праваабаронцы за свабодныя выбары” былі пазбаўленыя магчымасці паўнаўважнага назірання за выбарамі на ўчастках для галасавання, і многія назіральнікі былі вымушаныя назіраць па-за ўчасткамі, у непасрэднай блізкасці ад іх. Былі зафіксаваныя шматлікія затрыманні міліцыяй назіральнікаў і выдаленне іх з участкаў для галасавання і нават з прылеглай тэрыторыі.

ПАДЛІК ГАЛАСОЎ І ЎСТАНАЎЛЕННЕ ВЫНІКАЎ ВЫБАРАЎ

Падлік галасоў на ўчастку для галасавання пачынаецца пасля заканчэння галасавання ў 20.00.

Працэдуры падліку галасоў застаюцца аднымі з найбольш крытыкуемых міжнароднымі і нацыянальнымі назіральнікамі этапаў выбарчай кампаніі. Адной з праблем падліку галасоў з’яўляецца адсутнасць устаноўленага пакрокавага апісання спосабу і працэдуры падліку ў арт. 55 ВК.

Дадзены артыкул устанаўлівае толькі правіла паасобнага падліку галасоў па відах галасавання (датэрміновае, па месцы знаходжання выбаршчыка і ў асноўны дзень), падлік бюлетэняў па кожнай кандыдатуры асобна і падлік бюлетэняў непасрэдна членамі камісіі, без перапынку да атрымання канчатковага выніку. Якім канкрэтна спосабам падлічваецца выбарчыя бюлетэні і як пры гэтым размяркоўваюцца ролі сябраў УВК артыкул 55 не ўстанаўлівае. Гэта з’яўляецца асноўнай сістэмнай праблемай дзеючага заканадаўства, якая дазваляе праводзіць нетранспартны падлік галасоў, маніпуляваць і фальсіфікаваць вынікі галасавання.

БДПЧ АБСЕ неаднаразова накіроўваў уладам Беларусі рэкамендацыі па ўдасканаленні прававога рэгулявання гэтай працэдуры і прывядзення яе ў адпаведнасць міжнародным стандартам правядзення свабодных і дэмакратычных выбараў.

Перад пачаткам датэрміновага галасавання РПГА “Беларускі Хельсінкскі Камітэт” у межах кампаніі “Праваабаронцы за свабодныя выбары” звярнуўся ў ЦВК з прапановай урэгуляваць працэдуру падліку галасоў сваёй пастановай такім чынам, каб падлік бюлетэняў ажыццяўляўся толькі адным сябрам камісіі з дэманстрацыяй кожнага бюлетэня ўсім прысутным пры падліку галасоў. ЦВК за подпісам старшыні Л. Ярмошынай адказаў, што гэтыя прапановы патрабуюць унясення змяненняў у ВК.

Традыцыйна выбарчыя камісіі выкарыстоўваюць т. зв. адначасовы і калектыўны падлік галасоў, калі бюлетэні лічацца ўсімі сябрамі камісіі адначасова, без дэманстрацыі бюлетэняў. Дадзены спосаб падліку галасоў таксама не ўстаноўлены арт. 55 ВК, з’яўляецца непразрыстым для назіральнікаў і іншых сябраў УВК і дазваляе фальсіфікаваць вынікі падліку галасоў.

У сувязі з тым, што назіральнікі кампаніі “Праваабаронцы за свабодныя выбары”, а роўна назіральнікі іншых грамадзянскіх ініцыятыў, не былі дапушчаныя да назірання за падлікам галасоў, ёсць усе падставы сцвярджаць, што ўстанаўленне вынікаў галасавання прайшло цалкам непразрыста. Гэта з’яўляецца парушэннем аднаго з асноўных прынцыпаў правядзення выбараў – галоснасці іх правядзення.